

KULTÚRA

ROČNÍK VIII. – č. 19

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

16. NOVEMBRA 2005

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 20 Sk

Martin-Georg Oscity: Expanzia lásky

Nostalgia je určitý postoj, nálada. Sprevdáza človeka ako tieň. Jesenné mesiace však majú určité privilégium. V jeseni sa nostalgii zvlášť dobre darí. Akosi lepšie vnímame nielen jej anatómiu, ale aj jej zmysel a poslanstvo.

Na prvý pohľad je nostalgia niečo ako smútok. Je to však smútok za starými, dobrými časmi. Smútok za radosťou, ktorá pominula. Romantický smútok za jarou vo farbách jesene. Takto nostalgicky spomínajú mladí ľudia, keď sa ich prvýkrát dotkne čas. Neskôr sa to zmení. Nostalgia dozrie. Zmení sa na nostalgiu v pravom slova zmysle, na nostalgiu pochmúrnú. Je to nostalgia za zlými časmi, za časmi, ktoré chvalabohu minuli. Sme radi, že sú preč, ale napriek tomu nostalgicky na ne spomíname. Dva protikladné postoje sa tesne prelínajú v čudnej symbióze. Paradox, ale paradox zmysluplný.

Na časy, keď november bol Mesiacom československo – sovietskeho priateľstva sa ešte pamätáme. Mladšia generácia môže mať v pamäti zvláštnu atmosféru týchto jesenných mesiacov. Staršia generácia má však v pamäti hlboko vrytú aj anatómiu a fyziológiu tohto priateľstva. Mesiac november sa niesol v znamení osláv VOSR – Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. V atmosfére osláv stíchol, zmrazil sa celý kultúrny život. Televíziu, kiná, rozhlas, divadlá, noviny, všetky spoločenské akcie ovládla sovietska kultúra. Na celý nekonečný mesiac! Vieme si to dnes vôbec predstaviť?

Napriek tomu sa však nevyhneme nostalgii za týmito starými časmi. Nie je to však nostalgická spomienka na mesiac november, ale spomienka na zvyšných jedenásť mesiacov v roku. Na jedenásť mesiacov, ktoré boli iné, na mesiace, keď sa zadúšajúce objatie Veľkého brata uvoľnilo. Dnes sa nostalgické spomienke nevyhneme, pretože si nevieme predstaviť, že celých jedenásť mesiacov v roku by sme neboli vystavení nepríjemným dôvernosťiam súčasnej

Pochmúrna nostalgia

otrasnej globálnej „kultúry“. O kultúre v tejto súvislosti môžeme vraviť iba vtedy, ak pod kultúrou rozumieme zábavu. A o zábave, iba ak pod ňou rozumieme demenciu. V tejto kultúrnej atmosfére dnes žijeme neustále. Celý rok, deň po dni, hodinu po hodine. Objatie nového Veľkého brata je dokonalé. Mesiac priateľstva dnes trvá celý rok.

JÁN URBÁNEK

Kto by nostalgicky nespomínal na otrasný november oných dávnych čias, na november, ktorý mal iba 30 dní?! November v znamení VOSR mal veľa z prirodzenosti jesene. Ak jesenná hmla a chlad prinášajú riziko infekčných chorôb, tak on prinášal riziko kultúrnej infekcie. Riziko tu bolo značné. Boli sme však – výrazná väčšina národa – voči tejto infekcii pomerne imúnni. Novembrové oslavy a ich poslanstvo priateľstva sme vnímali – celých 40 rokov – ako inváziu cudzej kultúry.

A práve preto sa dnes sotva vyhneme pochmúrnej nostalgii. Nie je to nostalgia za chorobou, nákazlivou atmosférou dávnych novembrov, ale nostalgia za našou dávnou kultúrnou imunitou. Dnes, keď výrazná väčšina národa s nadšením inhaluje cocaccolovú kultúru, nemôžeme nostalgicky, i keď pochmúrne nespomínať na staré, zlé – dobré časy.

Zabudnúť na Deda Mráza by bola chyba. V adventnom, vianočnom čase sa pravidelne prehnal našim krajom. Otravoval a kazil vzduch. Dobré, že je preč. Nevyhneme sa však nostalgii za týmito nepríjemnými časmi, pretože to boli časy, kedy sa stáda santaklausov pásli ešte na ďalekých prériách divokého Západu.

Nepatrí sa veru zabudnúť na staré časy, na

Vianoce tých nedobrych rokov. Vianoce mali vtedy čosi z disentu. Vylúčené z verejného života slávil sa za bránami kostolov a dverami domácností. Tieto časy sú preč a je to dobre, ba veľmi dobre. Ale pochmúrnej nostalgii za nimi sa ani tak nevyhneme. Ťažko dnes nostalgicky nespomínať na časy, keď vianočné koledy nehučali na uliciach, v obchodoch, v supermarketoch ako súčasť kšeftu. Ťažko nespomínať na časy, kedy Tichá noc bola tichá.

Kto by nostalgicky, i keď pochmúrne nespomínal na časy starej cenzúry? V tých časoch sa nesmel písať, hovoriť, tvoriť slobodne. Smelo i nesmelo. Napriek zákazu sa však hovorilo, písalo, hralo. Na slová vyslovené medzi riadkami sa dychtivo čakalo. Ťažko nespomínať na hercov tých čias, na časy, keď tak veľa očí bolo upretých na dosky, ktoré vtedy znamenali svet. Sotva niekoho v roku 1989 napadlo, že slávna Kňažkova veta „utvorite koridor“ vytvorila koridor, ktorým naši herci začali odchádzať do kráľovstva celebrit. Škoda. Kto by nostalgicky nespomínal na časy, keď ešte boli medzi nami ľuďmi.

Nikomu nie je smutno za starou brutálnou cenzúrou. Ale nemali by sme zabudnúť, ako jej humor a smiech unikali pomedzi prsty. Boli to časy, keď humor napriek (alebo vďaka) smiechu, ktorý vyvolával, bol zmysluplný, vážny. V tých starých zlých časoch nás humoristi skutočne zabávali. S porozumením sme sa smiali na tom, čo vraveli. Aj dnes nás zabávajú, ale inak. Dnes sa smežeme z nich samotných. Smiech zmenil adresáta. Škoda.

Pamätáme si ešte presne na 25. marec 1988, na sviečkovú manifestáciu na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave?

(Pokračovanie na 4. strane)

Kto číta moje stĺpčeky, vie, že sa v každom neprestávam čudovať. Nebude to inak ani dnes. Veď na počudovanie sa toho udeje každodenne neúrekom. Sústreďím sa však iba na jeden podivný jav v štáte, ktorý nesie hrdý názov Slovenská republika.

Keď si prezerám knihy na poličkách vo svojej knižnici, dozvedám sa, že existuje „umenie na Slovensku“, „architektúra na Slovensku“, „veda a technika na Slovensku“ atď. Veľmi málo titulov, ak vôbec nejaký, nesie názov „slovenské umenie... architektúra... veda a technika... slovenské hrady a zámky... slovenská fotografia... A tak mi napadá, prečo aj náš štát nepremenovať podľa tohto kľúča: Republika na Slovensku! Veď už máme Národnú radu SR, hoci jej historický názov je Slovenská národná rada. Aj Slovenské národné divadlo by mohlo niesť hrdý názov Národné divadlo na Slovensku... Podobne by mohli zažiť premenu aj iné názvy, ktoré sa začínajú tým „nepekyným“ slovíčkom slovenský.

Neprestávam sa čudovať

TEODOR KRIŽKA

Komu tak veľmi prekáža, že sa voľačo na Slovensku volá slovenským? Tým, ktorí poukazujú na multietnicitu Slovenska? Ale veď „slovenským“ sa nevyjadruje iba národná príslušnosť, ale aj geografická určenosť!

Nepoznám národ, ktorý by sa takto nechal vytláčať z vlastného teritória - zatiaľ iba v názvoch, ale postupne už aj vo vlastníckych právach na krajinu. Alebo sa tak deje so všetkými národmi globalizovaného sveta? Vari sa naozaj národy stávajú bezdomovcami vo vlastných štátoch?

Nemôžem sa čudovať za iných, a tak sa čudujem iba za nás. A čudujem sa čoraz viac, lebo kým naši slovenskí Maďari odhaľujú takmer každý týždeň pamätnú tabuľu či pomník svojim cteným roďakom, hoci mnohí z nich neprejavili prível'kú etnickú znášanlivosť voči Slovákom, redaktori slovenských (!) elektronických médií spochybňujú napr. odhalenie sochy S. Vajanského, a to pomerne priehľadným spôsobom, keď urobia anketu medzi polovzdelanými ľuďmi, ktorým je v duchu moderného nihilizmu bližšia kanalizácia ako vlastná hrdosť.

Akoby to nebolo dosť, médiá sa usilujú fašizovať akúkoľvek skupinu ľudí, ktorí na tieto nebezpečné javy poukazujú. Naposledy terčom útokov sa stalo spoločenstvo päťdesiatich mladých ľudí Slovenská pospolitosť. Namiesto toho, aby ich ktosi pochválil, že sa netulajú po uliciach, nepichajú si do žíl drogy, nefajčia marihuanu, neohlupujú si mozgy na technopárty, ale kladú si otázky o všetkom, čo ich obklopuje, o dejinách svojho národa, o jeho postavení v súčasnosti, žnú vulgarizovanie svojej činnosti, údery po hlave, ba dokonca návrhy na zrušenie ich organizácie.

Nie je to dôvod na počudovanie? Ba viac, nie je dôvod na pohoršenie? Veď sa tak deje v čase, keď v parlamente a vláde, ale aj v iných orgánoch a organizáciách určuje chod štátu desaťpercentná menšina, ktorej predstavitelia si beztriestne vysvetľujú dejiny z extrémisticky nacionalistických pozícií. Ba v čase, keď sa denne predstavuje ako najdemokratickejšia a najkonštruktívnejšia tá Komunistická strana Slovenska, ktorá sa podstatnou mierou okrem mnohého iného zlého podpísala na chabom, teda takmer nijakom národnom povedomí občanov Slovenska.

www.kultura-fb.sk

ISSN 1593-0431 19

Vážený pán riaditeľ
Michal Urban (riaditeľ redakcie AC&C
Public Relations, s. r. o. Heleny Malifové 3
169 00 Praha 6)

nepatrim medzi pravidelných čitateľov dvojmesačníka Review, lietam iba zriedka, ale číslo september-október 2005 som si so záujmom pozorne prečítal už i preto, že na prvej strane avizuje veľký článok o Slovensku. Skôr, než som sa pustil do čítania, prezrel som si obsah, kvalitu tlače, fotografií i reklamu, ktorá je dnes povinnou súčasťou podobných magazínov. Je zrejme, že magazín tohto typu je celý vlastne reklamou firmy, ktorá ho vydáva a obsah nosných článkov by mal čitateľa presvedčiť, že robí dobre, keď používa služby ČSA, že destinácie, do ktorých letecká spoločnosť lieta, sú zaujímavé a pre cestujúceho atraktívne.

S touto predstavou som začal čítať článok Slovensko/Slovakia z pera Matěja Soukupa ilustrovaný fotografiami Ota Pajera a autora.

Už prvé riadky mi vyrazili dych, lebo v nich autor nastoľuje akýsi etnický problém v súvislosti s bývalým prezidentom Rudolfom Schusterom a hokejistom Žigmundom Pálfym. Nevie ani o jednom z nich, že by sa nehlásili za Slovákov. Veď Rudolf Schuster bol z vôle slovenských voličov prvým občanom Slovenskej republiky a hokejista Žigo Pálfi si rád oblieka dres reprezentanta Slovenskej republiky, ak práve nehrá hokej niekde v USA. Autor sa však rozhodol, že svoj nosný článok o Slovensku povedie práve v tejto nezmyselnej konfrontačnej línii etnického vyčleňovania Slovákov a Neslovákov. Pochybujem, že vie o európskej opernej dive Edite Gruberovej, ktorá je po otcovi Rakúšanka a po matke Maďarka, ale sama sa hlási za hrdú Slovenku. Jeden z mála ľudí tejto planéty, ktorí chodili po Mesiaci, hoci sa narodil v USA a jeho predkovia z otcovej

Otvorený list do Prahy

strany pochádzajú z Kysúc a matkini z Čiech, sa podpísal v pamätnej knihe Matice slovenskej v Martine ako „Slovak pilgrim to Universum Eugen Čerňan“. Už je to raz tak a platí to aj inde vo svete, že nezáleží na pôvode, dokonca ani na farbe pleťi, ale na tom, kým sa človek cíti. Ak chce Matěj Soukup napísať niečo pozoruhodné, pozitívne a nekonfrontačné, mohol spomenúť prinajmenšom týchto dvoch našich súčasníkov. Mať na palube lietadla astronauta Čerňana by malo byť čťou pre ktorúkoľvek leteckú spoločnosť! Autor však v článku prezentuje aj ďalšie perly svojho nedovzdelania. Veď na to, aby zistil, koľko žije na Slovensku etnických Maďarov alebo koľko obyvateľov má Bratislava, stačí si pozrieť bežne dostupné bedekre. V nich by sa tiež dočítal, že o súčasnom názve nášho hlavného mesta, Bratislave, písali už štúrovci v polovici 19. storočia a pôvod tohto názvu má korene v 10. storočí. Nuž, mládež i moderná komunikácia vymýšľajú skratky i nové názvy pre oficiálne pomenovania. Veď kto by si myslel, keď počuje „elej“, že by to mal byť nový názov pre Los Angeles a „Big Apple“ vyjadruje snahu obyvateľov New Yorku po premenovaní svojho mesta. Matěja Soukupa však študentské slangové pomenovanie „Blava“ presvedčilo, že mu tak hovoria „sami Slováci“, lebo im je smutno za „Prešpurkom“ a pomenovanie Bratislava sa im asi nepáči.

Autora nadchávajú ovce a bryndzové halušky a túto nostalgii mnohých Čechov o obraze Slovenska ako zaostalej agrárnej krajiny by rád prezentoval aj čitateľom ČSA Review. Rád by som jemu i Vám, vážený pán riaditeľ, pripomenul, že Slovenská republika za ostatných dvanásť rokov suverenity sa zaradila na 58. miesto vo svetovej ekonomike, vo výrobe áut bu-

de onedlho patriť medzi najväčších výrobcov na svete. O našich dejinách by som Vám rád pripomenul slová Sv. Otca Jána Pavla II., ktorý v Nitre konštatoval, že toto biskupstvo je o sto rokov staršie ako krakovské. Ten cyrilo-metodský dvojkríž a trojvršie na štátnom znaku Slovenskej republiky uznávali veru aj v Uhorsku ako symbol Slovenska. (Neukradli sme štátny znak Maďarom, to niekto iný ukradol vlajku spoločného štátu Čechov a Slovákov i skratku spoločných aerolinií!) Nuž, tu sú korene našich kresťanských dejín. V Nitre i Bratislave sú počiatky našej štátnosti a národnej kultúry, o čom autori nemajú ani tušenia, alebo to úmyselne prehládli. Významnou destináciou ČSA bol a je Poprad, východisko do Tatier, o ktorých sa autori ani nezmienujú. Potešilo ma, že píšu a Rajeckých Tepliciach a Bešeňovej, ale pre ČSA sú dôležitejší cestujúci smerujúci do Piešťan. To sú kúpele s vysokým zastúpením zahraničných hostí. Predpokladám, že najviac zahraničných cestujúcich lieta na linkách ČSA z USA. Mnohí naši krajanovia uprednostňujú linky ČSA najmä preto, že lietajú aj do Bratislavy a Košíc. V tejto súvislosti autori ani nenaznačili, aká významná je pre ČSA táto klientela.

Vážený pán riaditeľ, keby predmetný článok uverejnil Matěj Soukup v nejakom bulvárnom časopise, nereagoval by som naň, lebo dnes už, zdá sa, prevažná väčšina periodík prináša iba senzácie, konfrontácie a škandály. ČSA REVIEW by mala podávať spoľahlivé informácie bez akéhokoľvek náznamu povýšenectva a spomenutých praktík žurnalistiky. Článok SLOVENSKO/SLOVAKIA, ktorý ste uverejnili je úbohým obrazom autora a biednou vizitkou vydavateľa.

S úctou IVAN REGULI

JÁN MARŠÁLEK

Ihlice

CELEBRITA

Vždy, keď začujem to slovo,
otvára sa mi vo vrecku satirický zápisník.

VRCHOLNÁ REALITY ŠOU

GLADIATORSKÝ ZÁPAS,

PO KTOROM DIVÁCI HLASUJÚ O ŽIVOTE A SMRTI PORAZENÉHO.

PEOPLEMETRE

Merače pravdy? Či skôr ukazovatele
kultúrneho analfabetizmu?

POST-POSTMODERNA

Už nemáme žiadne vízie, iba televízie.

VÝVOJ

Namiesto domácich bôžikov máme televízory.

V NOVEJ DOBE

Prirodzené autority sú nahrádzané
silikónovými celebritami.

PARADOX

Výkony populárnych zabávačov sú často na zaplakanie.

SKRYTÁ TVÁR

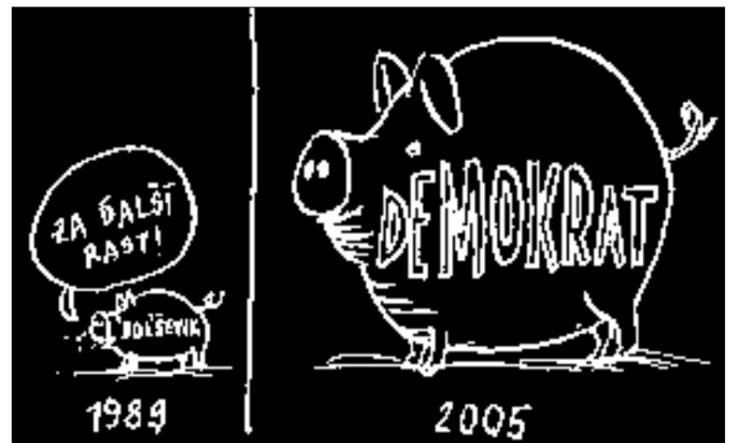
Veľký brat si nás vyvolil
(nič nové – pokušiteľ si len vymenil masku).

POZNANIE

Teória hovorí o vláde ľudu,
z praxe poznáme vládu bludu.

POŽIČOVNE

Žiť z pôžičiek nie je dobré,
ale zvlášť nešťastné je žiť s požičanou hlavou.

Kresba: Andrej Mišanek

Ako sa slovenský Popolvár mecenášom Únie stal

Naši zdravo zvedaví roznášači dobrých i zlých mediálnych chýrov sa priamo pri zriedle dozvedeli, že veru „Slovensku sa eurofondy oplatia“. A hneď im osoba od zriedla (takto z odboru štrukturálnych fondov na ministerstve financií) aj na vedomie dala, že „Slovensko odvieďlo za prvých 8 mesiacov tohto roku takmer 10 miliárd Sk a za prvých 10 mesiacov vyčerpalo necelú 2 miliardy“. A to nie je ešte všetko, lebo Slovensko čerpa ďalšie peniaze aj z iných zdrojov únie. Nuž, „kto počuje, ten gazduje“. A aby chýr ten pravdu potvrdil tak osoba ministerská oznámila, že „v roku 2005 na to (na „spolufinancovanie eurofondov“) Slovensko vyčlenilo 4 miliardy korún a doteraz sa vyčerpalo 17 % z tejto sumy“. Nuž neuveriteľne dobré chýry dozvedeli sa tí, ktorí možno pochybovali, či sa biedny slovenský Popolvár mecenášom bohatej únie môže stať. Ale je to pravda pravduca, lebo tak to stojí v chýrnej zvodke v časopise SME zo dňa 17. 10. 2005. Chýr vyšiel pod priliehavým názvom „Eurofondy: víťazia veľkí hráči“. A to je dobre, lebo slovenský Popolvár veľkým nie je a hráčom taktiež nie je. Nuž, len aby nás Pán Boh pri zdravom rozume a rozhadzovačnom mešči zachoval ráčil! To je ale úľava, že sme sa dozvedeli, že nebudeme zbierať almužnu, ale rozdávať.

A. M. HÚSKA

Srdcom ľudstva je Srdce Kristovo

Od prvej k druhej púti gréckokatolíckych biskupov

V dňoch 25. – 27. októbra prebiehalo pod záštitou vладыky Jána (Babjaka) v Prešove, sídle gréckokatolíckeho biskupstva, v poradí druhé tohtoročné stretnutie európskych biskupov byzantského obradu na tému: *Ako vydávať svedectvo východnej tradície*. Prvé takéto stretnutie sa konalo z iniciatívy Jeho Blaženosti kardinála Ľubomíra Husara, vrchného arcibiskupa kijevsko-haličského 6.-11. júna t. r. v Ríme. Témou rímskeho stretnutia alebo lepšie povedané púte východných katolíckych biskupov bolo: *Kresťanské korene Európy. Púť k prameňom*. Cieľom stretnutia bolo analyzovať minulosť a súčasnosť kresťanstva v Európe. Počas šesťdňovej púte slávili gréckokatolícki eparchovia celý rad bohoslužieb, navštívili niekoľko rímskych bazilik ako aj významné miesta spojené s dejinami východnej kresťanskej tradície – monastiere Grottafferata, Montecasino, mestá Amalfi a Bari.

Počas pobytu si vypočuli zaujímavé prednášky, ktoré predniesli traja kardináli: Renato Martino – predseda Pápežskej rady pre spravodlivosť a pokoj; Achille Silvestrini – emeritný prefekt Kongregácie pre východné cirkvi; Tomáš Špidlík, S.J. – renomovaný odborník a profesor východnej teológie. Prednášky sa niesli v duchu dokumentu *Orientalium ecclesiarum*, Dekrét Druhého vatikánskeho koncilu o východných cirkvách, ktorý bol vyhlásený r. 1964. V Ríme sa na stretnutí zúčastnilo okrem 7 gréckokatolíckych biskupov z Ukrajiny ďalších 13 biskupov z Európy a 3 archimandriti. V rámci podujatia sa hierarchovia zúčastnili aj na generálnej audiencii so Svätým Otcem Benediktom XVI. a vykonali návštevu Kongregácie pre východné cirkvi, kde pozdravili jej prefekta J.B. kardinála Ignace Moussa I. Daouda.

Je zaiste prozreteľnosť, že toto neformálne zhromaždenie gréckokatolíckych biskupov prebiehalo len pár dní po skončení XI. riadneho generálneho zhromaždenia Synody biskupov, ktorá sa konala v Ríme na tému *Eucharistia fons et culmen vitae et missionis Ecclesiae*, a ktoré sa dotýkalo aj východných cirkví. Už v dotazníku prípravného dokumentu *Lineamenta* na túto Synodu mali biskupi o.i. odpovedať na otázku, nakoľko sa žije inkultúrácia Eucharistie vo východných cirkvách, nakoľko sa o nej hovorí (14). Pracovný dokument *Instrumentum laboris* synody biskupov poukázal na vzťah Eucharistie a procesu inkultúrácie, prítomného v cirkvi od jej počiatku, a vy-

zdvihol východné katolícke cirkvi ako znamenité príklady takéhoto svedectva v súčasnosti. V tejto súvislosti ocenil dielo Svätých Cyrila a Metoda, apoštolov Slovanov.

Pre východné katolícke cirkvi bolo počtu, že počas synodálneho zhromaždenia pápež Benedikt XVI. osobne vymenoval za člena komisie, ktorá zostavovala záverečné posolstvo synody, aj gréckokatolíckeho biskupa Djura Džudžara zo Srbska a Čiernej Hory, aby tak komisia mala širšie zastúpenie kultúr, nakoľko v nej nebol nik zo slovenských národov.

Pripomeňme si aspoň v krátkosti niektoré tézy, ktoré ozneli na prvom stretnutí vладыky v Ríme. Vo svojej prednáške sa kardinál Martino sústredil na objasnenie niektorých základných myšlienok, ktoré Svätý Otec Ján Pavol II. postupne zdôrazňoval počas svojho pontifikátu. V kontexte ostatného vývoja dejinných udalostí v Európe Ján Pavol II. často zdôrazňoval význam kresťanských koreňov Európy. Európa sa bude autenticky rozvíjať len vtedy, ak nezabudne na spoločné dedičstvo kresťanských a duchovných hodnôt. Dôkazom toho, akú veľkú úlohu zohralo kresťanstvo v Európe je aj oslobodenie uskutočnené kresťanstvom a kresťanmi v európskych udalostiach r. 1989.

Tieto udalosti predovšetkým ukázali, že v centre úspechov i neúspechov ľudského rozvoja stojí vzťah k Bohu: pád komunistických systémov svedčí o krachu úsilia „vykoreniť prítomnosť Boha z ľudského srdca“. Kardinál podčiarkol dôležitosť náboženstva, ktoré je činiteľom opravdivej slobody. Z textov Jána Pavla II. vyplýva v celej sile jeho reflexia *náboženskej interpretácie* udalostí, ktoré sa odohrali vo východnej Európe. V štátoch východnej Európy sa kresťanstvo ukázalo ako mimoriadny činiteľ oslobodenia, čo malo rozsiahle sociálne a politické dôsledky. Tým, že kresťanstvo ukazuje nadprirodzené povolanie, každý deň a na každom mieste svedčí o tom, že každý človek má nadprirodzenú a osobitnú dôstojnosť.

Druhým aspektom je existujúci *vzájomný vzťah medzi politikou a pravdou*. Vychádzajúc z viery a zo skúsenosti, Ján Pavol II. poukázal na existenciu silného spojenia medzi politikou a pravdou. Ako pripomenul kardinál Martino, podľa myšlienky veľkého pápeža r.1989 národov protestovali proti systému, ktorý dával jednej strane moc diktovať pravdu a zmysel dejín. V perspektíve

budúcnosti Európy zdôrazňoval Ján Pavol II dve výrazné a základné hodnoty, a to otázku pravdy a otázku slobody; tieto hodnoty umožňujú podporovať „stavbu európskej domu“ pre zmierenie kontinentu.

Druhá prednáška bola na tému: *Ako byť východnou katolíckou cirkvou v európskom cirkevnom kontexte*. Cirkev, podľa vôle svojho Pána – povedal kardinál – je miestom komúnie, kde materiálne, morálne, kultúrne dobré nie sú predmetom rozdelenia, ale naopak, zdieľania. Je možné milovať svoj národ a svoje dejiny a zároveň ich nedávať do protikladu k iným národom a iným dejinám a dokonca odkrývať vo vzájomnej výmene darov znak všeobecnosti cirkvi. Historické udalosti dnes rovnako ako v minulosti vedú cirkve k spoločnému dobru: to je potrebné pre Európu, to podvedome cítia národy. Iná alternatíva je len cesta späť k nábožensko-národnej izolácii, ktorá neumožňuje národom dosiahnuť kresťanskú zrelosť zodpovedajúcu našim časom. Úloha „mostu“ medzi skúsenosťou Katolíckej latinskej cirkvi a Pravoslávnej cirkvi zodpovedá identite východných katolíckych cirkví, o ktorých Dekrét *Orientalium ecclesiarum* (24) hovorí, že „majú osobitnú úlohu napomáhať jednotu všetkých, zvlášť však východných kresťanov“.

Tretia v poradí bola prednáška kardinála Špidlíka na tému *Od slova k životu – slovenská duchovnosť*. Kardinál hovoril o tom, že Európska únia sa aktívne rozvíja v rovne politickej a ekonomickej a narastajú kontakty aj na iných úrovniach života. Otázka znie: Do akej miery môžeme hovoriť o duchovnej jednote, ktorá sa rozvinula počas dvoch tisícročí? Špidlík poukázal na všeobecné presvedčenie, že európska kultúra stojí na troch základných stĺpoch: na gréckom myšlení, na rímskom práve a na náboženstve Biblie. Tiež sa všeobecne uznáva, že počas storočí sa dosiahla jedinečná syntéza týchto troch prvkov...Ale súčasnosť je iná. Európa sa stretáva s novými kultúrami, rôznymi myšlienkovými prúdmi, nepoznacími tradíciami. Čo ponúkame novým národom, ktoré sa na nás obracajú? Iba odrobinky? A čo od nich dostaneme, keď sami dobre nepoznáme to, čo už máme?

Osemdesiatročný kardinál zakončil svoju úvahu slovami: „Chceme dýchať dvoma pľúcami? Tak nezabúdajme, že musíme mať jedno srdce. Srdcom ľudstva je Srdce Kristovo.“

STANISLAV GÁBOR
podľa UGKC press

Doc. Ing. Milanom Belicom, PhD.

Nitra, milá Nitra...

Rozhovor s Doc. Ing. Milanom Belicom, PhD., predsedom Nitrianskeho samosprávneho kraja

- Vážený pán predseda, pred zvolením do funkcie predsedu Nitrianskeho samosprávneho kraja ste pôsobili v bankovom sektore a venovali ste sa pedagogickej činnosti na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Získali ste tak bohaté praktické skúsenosti a disponujete širokými teoretickými poznatkami z oblasti ekonomických vied. Ako by ste s ohľadom na vaše odborné zázemie zhodnotili súčasné postavenie krajskej samosprávy, osobitne Nitrianskeho samosprávneho kraja?

M. BELICA: - Je pravda, že pred nástupom do funkcie predsedu Nitrianskeho samosprávneho kraja som pôsobil ako vysokoškolský pedagóg a akademický funkcionár na Katedre účtovníctva a financií Fakulty ekonomiky a manažmentu SPU v Nitre. Pôsobil som dosť dlhú dobu aj v bankovom sektore na poste generálneho riaditeľa úspešnej slovenskej banky. Priradené, že skúsenosti, ktoré som nadobudol v oboch pozíciách sú skúsenosťami, ktoré sa veľmi efektívne dajú zúžitkovať vo verejnej samospráve. Samospráva je predovšetkým o finančnom riadení, to znamená, že disponuje obrovskou sumou finančných prostriedkov, ktoré treba efektívne spravovať a usmerňovať. Ale samospráva druhého stupňa, teda Nitriansky samosprávny kraj je aj inštitúciou, ktorá z hľadiska rozsahu právomocí disponuje právomocami najmä v oblasti školstva. Oblasť školstva je zároveň oblasťou, do ktorej smeruje podstatná časť rozpočtu Nitrianskeho samosprávneho kraja.

- Nitriansky samosprávny kraj sa v poslednom období v masovo-komunikačných prostriedkoch spomína v súvislosti s prenájomom zariadení sociálnych služieb (ZSS), ktoré sú v jeho zriaďovateľskej pôsobnosti. Za týmto prenájomom stojí skupina poslancov SMK a nezávislí, ktorí tento kontroverzný návrh schválili v Zastupiteľstve NSK. Od začiatku tento návrh odmietate, keďže prenájom ZSS považujete za nevýhodný pre kraj a uvádzate, že proces prenájomu je v rozpore so zákonom. Mohli by ste svoje výhrady k tomuto návrhu konkretizovať?

M. BELICA: - Nevýhodnosť prenájomu zariadení sociálnych služieb v rámci Nitrianskeho samosprávneho kraja má niekoľko rozmerov. V prvom rade ide o rozmer právny. Z tohto hľadiska sa domnievam, že poslanci tým, že si schválili prenájom domovov sociálnych služieb sa dostali do nesúladu so zákonom, prinajmenšom so zákonom 446/2001 Z.z. (Zákon o majetku vyšších územných celkov). Tento zákon jednoznačne hovorí, že akékoľvek disponovanie majetkom samosprávneho kraja by malo niesť silný náboj efektívnosti. To znamená, že zákon nepripúšťa také nakladanie s majetkom kraja, ktoré by neumožňovalo tento majetok zveľaďovať, čo sa v tomto prípade určite stalo. Nebudem už hovoriť o procesnej chybe, ktorú poslanci si nevšimli pri potvrdzovaní uznesenia. To je jeden tiež z veľmi závažných právnych dôvodov, prečo som nakoniec ani zmluvy, ani uznesenie nepodpisal. A pochopiteľne som tento prípad prenájomu sociálnych zariadení postúpil na prokuratúru.

Ďalšou rovinou je rovina ekonomická. Tá dominuje v celom procese, naľavo si myslím, že si treba uvedomiť,

že poslanci sami sebe prenajali majetok za niekoľko sto miliónoch korún na 30 rokov za 1 korunu ročne. Len prevod koruny na účet NSK bude stáť rádovo niekoľko násobok tejto hodnoty. Mimochodom, najviac ma mrzí, že samosprávny kraj prakticky z hľadiska svojej vlastnej ekonomiky stratí 144 miliónov korún zo svojho rozpočtu. Ide o peniaze, ktorými prispievali občania, ktorí žijú v týchto domovoch sociálnych služieb ako úhradu za poskytované služby. Tieto prostriedky boli súčasťou rozpočtu NSK. Ďalšia ekonomická nezhodnosť rozhodnutia poslancov je v tom, že samosprávny kraj bude musieť platiť za domovy sociálnych služieb, teda za nehnuteľný majetok daň z nehnuteľností obciam, mestám a podobne. Je to 29 takýchto zariadení, čiže tá čiastka bude relatívne vysoká. Ďalej NSK bude musieť platiť prakticky poistné za tieto budovy, bude niesť priamu zodpovednosť za tieto budovy. Vo výške úhrady bude kraj musieť refinancovať údržbu a modernizáciu týchto zariadení.

Veľmi závažnou je aj oblasť morálno-etická. V tejto oblasti treba pripomenúť poslancom najmä to, že pochybili, keď si ako priamo volení zástupcovia občanov prisúdili majetok kraja a nedali šancu ostatným občanom, aby sa mohli zúčastniť verejnej súťaže. Poslanci dnešného zastupiteľstva postupovali neteticky vo vzťahu k nasledujúcimi minimálne siedmym možno ôsmym garnitúram zastupiteľstiev NSK ak uvážime, že stratia možnosť ovplyvňovať riešenie sociálnych otázok. Kauza, ktorá vznikla po „rozhodnutí poslancov“, oprávnené získala cenu za najhoršie rozhodnutie samosprávy v Slovenskej republike. A myslím si, že toto negatívne prvenstvo im oprávnené patrí.

- Prečo iniciátori sporného prenájomu neakceptujú odborné výhrady ani verejnú mienku, ktorá prenájom zariadení sociálnych služieb jednoznačne odmieta?

M. BELICA: - Je ťažké sa vmiesť do myslenia poslancov, ktorí rozhodli napriek odborným výhradám, ale i verejnej mienke, ktorá sa prudko zdvihla proti skrytému spôsobu privatizácie, či skrytému spôsobu spotreby fixného nehnuteľného kapitálu NSK. Bezpochyby sú za tým predovšetkým ekonomické záujmy, veď spravovať vyše pol miliardy korún v hotovosti každý rok, keď si vynásobíme krát 30, tak ide o 15 miliárd korún, ktorými budú za 30 rokov disponovať. To už samo o sebe je veľká ekonomická výzva. Zrejme to bol jeden z principiálnych dôvodov prenájomu. Priradené, okolo zariadení sociálnych služieb sa pohybuje množstvo firiem, ktoré dodávajú služby, napr. pranie, zabezpečovanie potravín a ďalšie oblasti. Na týchto službách sa dá veľmi dobre profitovať, pokiaľ niet nad nimi verejnej kontroly. Ak by to neziskové organizácie získali, verejná kontrola prakticky zanikne.

- Téma prenájomu zariadení sociálnych služieb sa dostala aj do predvolebnej agendy kandidáta na funkciu predsedu NSK Jána Grešša (kandidát SDKÚ), ktorý prišiel s petičnou iniciatívou, ktorou chce až do vyjasnenia celej záležitosti zastaviť proces prenájomu ZSS. Eva Antošová, (kandidátka ANO, HZD a SF) sa dokonca vyjadrila, že starí sudia sú v tomto prípade rukojemníkmi politických šarvátok. Ako vnímate ich postoje, keďže petičnú akciu proti prenájomu týchto zariadení už niekoľko mesiacov organizuje LS-HZDS a medzi podporovateľmi pani Antošovej sú aj ľudia, ktorí v Zastupiteľstve presadzovali sporný prenájom?

M. BELICA: - Je mi ľúto, že po pol-

ročnom boji s touto problematikou, kde som predovšetkým obhajoval záujmy klientov zariadení sociálnych služieb, sa témy chopili (v rámci predvolebného boja) aj ostatní kandidáti na župana. To mi pripomína situáciu, keď vlak, na ktorý je napojený strašne veľa problémov ide už do cieľa a do posledného vagona naskakujú už títo ľudia a neštítia sa využívať tému na vlastný prospech. Organizujú petície, ktoré sú už rozbehnuté. Prečo sa danej témy zmocnili až teraz? V prípade jednej z kandidátok, ktorú menujete, to prišlo až tak ďaleko, že okolo nej sa pohybujú ľudia, ktorí robia všetko preto, aby tieto zariadenia prešli pod správu neziskových organizácií a ona ide zvolávať poslancov prieskum. Je to politická schizofrénia. Mali by si to všimnúť predovšetkým občania.

- Udalostiam ohľadne prenájomu zariadení sociálnych služieb nie sú jedinou kauzou v NSK. Rovnako medializovaný je aj prípad odkúpenia budovy, v ktorej má sídliť Úrad NSK. V čom spočíva zásadný problém a aká je aktuálna situácia v súvislosti s kúpou predmetnej budovy?

M. BELICA: - Ďalšou svojskou kauzou je kúpa neexistujúcej budovy, v ktorej by mal sídliť úrad Nitrianskeho samosprávneho kraja. Tu treba upozorniť aj čitateľov na to, že táto kauza sa veľmi promptne dostala na Krajskú prokuratúru, ktorá aj veľmi rýchlo reagovala na stav, ktorý nastal a poslala protest poslancom, kde ich upozorňuje, že prijatím tohto uznesenia, prípadne podpísaním zmlúv, prakticky došlo k porušeniu zákona. Je zvláštne a trpké úsmevné, že poslanci Nitrianskeho samosprávneho kraja neakceptujú ani protest prokurátora. Dokonca išlo to až tak ďaleko, že sa čo i len odmietajú zaoberať týmto protestom. Osobne si myslím, že títo poslanci škodia procesu subsidiarity, ktorý prevláda v Európe a jednoducho privolávajú na seba podozrenie, že správa vecí verejných cez princíp samosprávy asi nebude možná bez dôslednejšej kontroly zo strany štátnej správy. Čo sa už prakticky deje aj v podobe, že NKÚ bude mať oveľa väčšie právomoci zasahovať do kontroly finančného riadenia samospráv. Ja z mojej pozície túto možnosť iba vítam, lebo na vlastnej koži som pocítil nezodpovednosť, ktorá sa v hlasovaní samosprávy mnohokrát prezentuje. Má to aj iný rozmer, tým že je táto neexistujúca budova ešte neocenená, nikto nevie, akú hodnotu vlastne bude mať. Na spomínanú stavbu poslanci odsúhlasili úver 275 miliónov korún s tým, že podpredseda NSK, pán Fehér, už podpísal príslušné úverové zmluvy. Okrem toho bola podpísaná aj banková záruka za túto stavbu i za jej realizáciu a prevzatie zo strany NSK. Trpkým ovocím tohto podpisu je skutočnosť, že podpis úverovej zmluvy vyvolá potrebu podpísať biankozmenku a práve tá biankozmenka znamená pre Nitriansky samosprávny kraj obrovské likvidné riziko, lebo hladina účtu Nitrianskeho samosprávneho kraja, nie je taká vysoká, aby dosahovala výšku, ktorú by musel kraj zaplatiť v prípade realizácie zaistovacej zmluvy. A toto je veľmi nezodpovedné - zo strany pána podpredsedu, ale aj zo strany tých poslancov, ktorí hlasovali za prijatie takéhoto úveru, lebo priamo ohrozili funkčnosť kraja a jeho likviditu.

- Viac ráz bola v rozhovore spomenutá Strana maďarskej koalície. O SMK sa vytvára dojem ako o stabilnej a predovšetkým neskorumpovanej politickej strane. Vnímame tak aj Vy SMK po štyroch rokoch rokoch pôsobenia vo funkcii predsedu NSK?

M. BELICA: - K tejto téme chcem povedať, že SMK sa v rámci regionálnych štruktúr správa úplne inak ako SMK, ktorú vidíme na obrazovkách v podobe jej usmiatych lídrov, ktorí sa vyjadrujú o rôznych kauzách veľmi kriticky, ale veľmi mierne v prípadoch, keď vzniknú kauzy, obdobné aké vznikli v našom kraji (viď prenájom sociálnych zariadení, alebo kauza nepostavenej budovy, či predaj budovy polikliniky v Komárne za 3 milióny). Samozrejme, táto stránka videná očami lídrov SMK už nie je až tak pozorovateľná. Dokonca, v podobe stanovísk vysokých predstaviteľov SMK sú pokusy takéto kauzy zametať pod koberec, chrániť ľudí - aktérov týchto kauz. Vidím v tom politickú rozpoltenosť. Na jednej strane je tá tvár usmiata a navonok prezentovaná spoločnosťou ako strana absolútne nedotknutá kauzami. Na druhej strane, keď sa takéto kauzy objaví, či už na úrovni regiónov, ale v najnovšom prípade aj na úrovni veľkej politiky, tak sa tvária, že ich sa to už netýka, že na nich treba iný meter, že v ich prípade je to všetko v poriadku.

- Predpokladám, že sa zhodneme na negatívnom hodnotení situácie v Zastupiteľstve NSK. Nedobry stav môžu zmeniť bližšie sa regionálne voľby. Podľa odhadov, účasť na voľbách do orgánov krajskej samosprávy nebude opäť vysoká. Čomu pripisujete tento stav?

M. BELICA: - Áno, súhlasím s Vami, no NSK má aj prívetivejšiu tvár. Napriek spomínaným problémom, ktoré sú viac-menej vyvolávané zo strany SMK. Podarilo sa mi v spolupráci so starostami a primátormi väčších miest realizovať mnoho užitočného, predovšetkým v

oblasti trhu práce. NSK patrí jednoznačne v rámci Slovenska ku krajom, v ktorom sa najviac zvýšila zamestnanosť a najviac poklesla nezamestnanosť. Okrem toho sa nám podarilo aj z hľadiska čerpania peňazí z Bruselu zostať na čele tohto úsilia, keď NSK podal najviac projektov zo všetkých krajov na Slovensku. Zároveň treba povedať aj to, že bol najúspešnejší v čerpaní týchto prostriedkov, čiže má najväčšiu štatistickú úspešnosť v realizácii projektov, čo jednoznačne prezentovala aj odborná tlač. Odpoviem aj na druhú časť Vašej otázky. Osobne si myslím, že regionálne voľby môžu zmeniť daný stav. Závisí od občanov ako pochopia výzvu, ktorá je pred nimi. NSK už dnes rozdeľuje viac ako tri miliardy korún a nemôže byť ľudom ľahostajný, či tok peňazí pôjde len jedným smerom zo severu na juh, že dane sa budú platiť na severe a reálny úžitok z peňazí sa bude prejavovať len na juhu. Pokiaľ skutočne ľudia majú úprimný záujem o riadenie vecí verejných, tak k týmto voľbám by mali prísť. Verím, že účasť vo voľbách 2005 do regionálnej samosprávy bude vyššia ako bola v prípade prvých historických volieb do orgánov NSK.

- Napriek problémom a starostiam, ktoré sprevádzali Vaše pôsobenie vo funkcii predsedu NSK nestrácate nádej ani odhodlanie a uchádzate sa o dôveru občanov aj v nadchádzajúcich regionálnych voľbách. Aké sú zásadné tézy vášho programu, prostredníctvom ktorého by ste chceli zlepšiť sociálno-ekonomickú situáciu Nitrianskeho kraja a občanov tohto regiónu?

M. BELICA: - Nemám dôvod meniť tézy, ktoré som prijal pred štyrmi rokmi. Hlavná téza, ktorá je aktuálna i dnes znela: „Vyššou hospodárskou efektívnosťou k vyššej sociálnej stabilite.“ Myslím, že v tomto úsilí treba ďalej pokračovať. Na rozdiel od kandidátov, ktorí len sľubujú, môžem sa prezentovať výsledkami, či už v ekonomickej, alebo sociálnej oblasti. Proces socio-ekonomickej stability je rozbehnutý. Samozrejme, že sa budem uchádzať o to, aby som v tejto činnosti mohol aj naďalej pokračovať, pochopiteľne, pre dobro všetkých občanov, či žijú na západe, východe, juhu, či severe kraja.

Za rozhovor ďakuje MARIÁN KLENKO

(Dokončenie z 1. strany)

Bola to – ešte v čase, keď stará totalita bola pri silách – manifestácia za náboženskú slobodu, za slobodu svedomia pre všetkých a rešpektovanie ľudských práv. Súčasťou manifestácie bola aj reakcia komunistickej moci. Na pokojné zhromaždenie 10 – 15 tisíc občanov odpovedala obuškami, psami, vodnými delami, slzným plynom. Privaly špinavej vody, slzný plyn, obušky nikomu nechýbajú. Je dobre, že – dúfajme, že je to tak – zapadli do minulosti. Nostalgia nás však bude obchádzať, keď začneme spomínať na dávnu schopnosť slovenských katolíkov protestovať proti nespravodlivosti. Nespravodlivosť predsa so starou totalitou neumrela. V demokratickom prostredí, ktoré sme si na Slovensku vytvorili, žije si slobodne ďalej. Nedá sa povedať, že by sa jej nedarilo. Zdá sa však, že sa stratil jej protivník.

Na Slovensku začal 25. marca 1988 zvonit' komunistickej totalite umieráčiik. Dnes nás však musí obchádzať neprijemný pocit, že sme nepočúvali pozorne. Nezvonili dva umieráčiiky? Nezvonili obom protagonistom historického stretu na bratislavskom námestí? Nielen starej totalite, ale aj rovnako starej občianskej odvaha a statočnosti? Stratili sa policajti, psy, slzný plyn, vodné delá. Zdá sa, že za nimi potichu sa zo spoločnej scény vytratilo i autentické kresťanské svedomie. Dúfajme, že si iba zdriemlo. Dnes nám preto neostáva nič iné ako nostalgicky spomínať na časy, keď bolo bdelé.

Niekedy sa na pozadí nezvratne plynuceho času črtajú určité cykly. Dačo z histórie sa opakuje, akoby sa vracalo. Atmosféra z roku 1989 má veľa spoločného s atmosférou roku 1968. Boli to vzácné časy solidarity. Naprostá väčšina národa držala spolu. Kam sa vtedy človek pozrel, videl a stretol blízkeho. Boli to časy, keď dobre padlo byť členom svojho národa. Dnes nám nie je smutno za starou totalitou, ktorú vzal čert. Ale za starou solidaritou, ktorú vzal tiež. Rozprávať dnes o atmosfére rokov 1968 a 1989 znie ako legenda. Dobre sa to počúva, ale ťažko verí. Nečudo. Dnes, keď sa na svet dívame kapitalistickou optikou, v každom človeku vidíme tvrdého konkurenta a nepriateľa. Vo svete, keď každý s každým bojuje o prežitie, znejú reči o solidarite ako rozprávka. Kde bolo, tam bolo, za siedmimi horami a siedmimi moriami žil raz národ, v ktorom bolo blízko od človeka k človeku.

Zvykáme si postupne, hoci dosť ťažko, na skutočnosť, že sme zo všetkých strán neútočne vystavovaní útokom agresívnej reklamy. Prepadať nás bezočivo vo chvíľach napätého očakávania, aké bude riešenie nastolených konfliktov zaujímavého televízneho príbehu, s neospravedlňovanou drzosťou nám odďaľuje začiatky zverejňovaných programov televízie, vnučuje sa nám cez okná autobusu či osobného auta z honosných pricestných billboardov, čo zacláňajú pohľad na rýchle zmeny ročných období, na farebné stránne okolitých hôr a na úpätia horských veľikánov a ponúkajú nám nasilu, napriek nášmu nezaujmu najrozličnejšie erotické či priam sexuálne narážky, ktoré často prekrývajú pravý zmysel a cieľ pôvodnej obchodnej ponuky a kolúsa na hranici nielen protizákonnej pornografie, ale aj normálneho, kultúrneho vkusu. Mám tu na mysli onen typ plagátu, ktorým svojho času boli „vyzdobené“ mnohé autobusy a ktorý šíril za pomoci rozďaveného úsmevu ženštiny (už na letný pohľad svedčiacej o jej poklesnutých mravoch) „duchaplnú pravdu“ o výhodnej veľkosti (dôchodku). Najnovšie sú zasa podobné „vyzdobené“ nezakrytou pornografiou autobusové zástavky, povedľa ktorej si majú možnosť krátiť čakanie naše školopovinné deti a vnúčatá. Ozaj, či by autori tejto najnovšej reklamy (ide tuším o ináč užitočnú reklamu starostlivosti o ženské prsníky; hanbil som sa totiž pri nej dlhšie pristaviť, aby som nevzbudil u okoloidúcich dojem, že trpím nejakou úchylkou) boli ochotní svojím plagátom vyzdobit' detskú izbu vlastným deťom? Normálne psychicky vyvinutý ľudský

Z pamäti národa by sa nemal stratiť ani 14. marec 1939. Bolo to síce dost dávno – ani pamäť Ústavu pamäti národa tak ďaleko nesiahla – ale zabudnúť by sa na tento deň nemalo. Pre Slovákov je to magický dátum. Niečo ako svätôjanská noc. Čas, keď sa nielen „presúšajú poklady“, ale aj čas, keď možno stretnúť rôzne mátohy. Štrnásty marec je deň, keď možno zazrieť skutočnú tvár slovenského národa spolu s jeho mátožnou karikatúrou. Štrnásteho marca 1939 vznikla Slovenská republika. Naše národné bytie dorástlo do podoby štátu.

Svoju tvár, zrelú národnú identitu, sme získali práve v čase, keď Európa všade okolo nás, na všetkých svetových stranách svoju identitu, svoju ľudskú tvár strácala. Z tohto pohľadu bola prvá Slovenská republika skutočne anachronizmom. Sme to však práve my, kto sa za tento anachronizmus má hanbiť a kadekomu sa ospravedlňovať? Nemáme dôvod nesláviť 14. marec. My ho napokon aj slávime. Tak svojsky. Zalezení kdesi po kútoch sa bijeme do prs so slovami „Mea culpa“ plní nádeje, že na štrnásty marec, na prvú Slovenskú republiku, na prvého slovenského prezidenta sa zabudne. A zabúdame radi a tak dokonale, že mnohí pri tejto príležitosti zabúdajú dokonca rátať na prstoch.

Zoči – voči pôvabom dnešných slobodných dní si musíme zaspomínať na starú totalitu. Tá veru na 14. marec nezapadla. Pamätný deň nám pripomenula v marci roku 1989. V televízii sa objavil dokument „Križ v osidlach moci“. Kvalita dokumentu je neodškriepiteľná. V pôsobivej skratke vyjadril celého ducha komunistickej totality v jeho nenapodobiteľnej slovenskej kreácii. „Križ v osidlach moci“ priniesol ovocie. Ticho púšte preťal hlas Jána Chryzostoma Korca voči komunistickej totalite, hlas celkom bezbranného tajného biskupa. To boli časy!

Dnes musíme spomínať opatrne. Treba pozorne diferencovať. Mnohí sme si mysleli – a určitý čas to tak aj vyzeralo – že dokument „Križ v osidlach moci“ a celý postoj a názor, ktorý reprezentoval, patria minulosti, že môžeme naň iba spomínať. Spomínať však možno iba na to, čo naozaj minulo. Keď však pozorne sledujeme divadlo, televíziu a iné mas-

mediá, tak strácame dojem, že starý komunistický postoj v prvej Slovenskej republike, vyjadrený v spomínanom televíznom dokumente, patrí minulosti. Napriek tomu sa spomínať – s nezanedbateľnou dávkou nostalgie – predsa len dá. Je to nostalgia za hlasom z biskupského stolca, ktorý roztínaľ ticho púšte.

Rok 1989, revolúcia nežná, zamatová. Zriedka vyvolávajú slová tak protirečivé pocity a postoje. Revolúcia v roku 1989 nebola krvavá, tak ako revolúcie zvyknú byť. Netiekla žiadna krv, možno ani zaucho nepadlo. Boli to časy, keď moc ležala na ulici. Národ zhromaždený na námestiach ju však nezdvihol, aby sám nastolil spravodlivosť. Gesto kultúrneho národa, ktorý vie, že spravodlivosť sa nevykonáva na uliciach, ale že patrí do rúk demokratických inštitúcií. Odovzdal im preto svoju moc spolu s nárokom nastoliť spravodlivosť. Bol to veľký moment. Mal otvoriť budúcnosť. Namiesto toho sa stal spomienkou.

Za štyridsať rokov komunistickej totality sa nahromadilo veľa nespravodlivostí. Viac, ako sme v roku 1989 vedeli a tušili. Dnes o nej vieme viac, pretože veľa pravdy vyšlo najavo, môžeme o nej čítať. „Zločiny komunizmu“ v dvoch dieloch, „Štruktúry moci“ v štyroch zväzkoch, Ústavom pamäti národa na internete vydané zoznamy spolupracovníkov ŠtB a mnohé ďalšie publikácie. Niektoré vydané pri príležitosti 15. výročia „nežnej“ revolúcie. Dnes však musíme tieto publikácie a dokumenty čítať vo dvoch významových rovinách. Musíme v nich čítať o tom, čo sa do roku 1989 stalo a zároveň o tom, čo sa po roku 1989 nestalo. Po pätnástich rokoch hovorila tieto publikácie o dvoch po sebe idúcich štruktúrach moci. Staršie štruktúry moci spáchali veľa nespravodlivostí. Mladšie štruktúry, ktoré vzišli z protestu voči tejto nespravodlivosti, sa voči nej správali podivne, nežne, zamatovo. Nežná revolúcia na námestiach je niečo iné ako nežná justícia. Iba na jednu z nich môžeme byť hrdí. Preto dnes, keď čítame o starých zločinoch, či listujeme v zozname „spolupracovníkov“, máme dojem, že máme v rukách zoznam pohľadávok. Dnes už pochopiteľne nevymáhateľných. (Pravidelné otravovanie starnúceho Vasiľa Bilaka túto skutočnosť nezmažava, ale zvý-

razňuje). Je to dlžoba nových štruktúr moci voči národu, ktorý im pamätného roku 1989 túto moc delegoval.

Namiesto spravodlivosti opäť sa rozhostilo staré, známe normálne, či normalizované šero. Vôbec nie je smutno za starými štruktúrami moci. Smutno je však za národom na námestiach, ktorý po štyridsiatich rokoch komunistickej totality tak neotrasiteľne veril v demokraciu a jej spravodlivosť. Koľko tejto viery zostalo po šiestnástich rokoch demokracie?

Týchto pár úvah je len úvodom k paradoxu pochmúrnej nostalgie, nostalgie za časmi, ktoré sú chvalabohu preč. Tento postoj však reflektuje čosi zo štruktúry dejín. Každá historická etapa sa podobá pšeničnému poľu, v ktorom sa hojne modrá kúkoľ, poľu, v ktorom pšenica a kúkoľ sú pevne, nerozoznateľne spletené. Spleť dobra a zla ako konštanta v zložitom toku dejín. Spleť taká dokonalá, že žiadna revolúcia nie je schopná ju definitívne rozplieť. Každá revolúcia je v tomto smere bezmocná.

Táto spleť však nie je prekážkou, ale skôr zdrojom pohybu, pohybu zvláštne ambivalentného. O ambivalentnosti pokroku hovorí C.F. Weizsäker v knihe „Ideme v ústrety asketickej kultúre? (Archa Bratislava 1995). Tento pohyb načrtáva vo veľkom novovekom rytme: absolutizmus – liberalizmus – socializmus. Každá nová epocha začína prinajmenšom aspoň sčasti oprávnenou kritikou predchádzajúcej epochy. Z tejto kritiky čerpá silu, žije z nej a napokon strieda predošlú epochu. Čoskoro však radikalizácii svojich postojov začína rozrušovať samu seba. Začína siať kúkoľ do svojho pšeničného poľa. Pripravuje pôdu pre ďalšiu epochu, ktorá ju prekryje svojou kritikou a vzápätí svojim omylom. A tak ďalej, znova a znova. Znova, ale po starom. Košík pospletaný z prútov dobra a zla sa rozbiže, aby sa vzápätí z tých istých prútov pospletal košík nový. A tak nám neostáva nič iné, ako sa tešiť, že starý kúkoľ zmizol a zároveň nostalgicky spomínať na pšenicu, ktorá zmizla spolu s ním. Pochmúrna nostalgia je postoj, ktorý reflektuje paradoxnú štruktúru dejín, ambivalenciu pokroku.

Jestvujú však aj väčšie a aj menšie rytmy ako tie, ktoré opísal Weizsäker.

jedinec len ťažko pochopí, prečo na uvedenom reklamnom obraze bolo potrebné znázorniť dve nahé ľudské telá vo vyloženej sexuálnej polohe v súvislosti s takou vážnou vecou, ako je rakovina ženského prsníka. Nuž teda reklama nás rozčuľuje, provokuje, a sme voči nej bezmocní. Sme si pritom vedomí, že nás vnútorne, teda v duši, deformuje, lebo časom začneme vo svojej bezmocnosti ľahostajneť a zvykáme si.

V tejto úvahe však nejde len o názor a čený problém, ale aj o množstvo problémov iných. Jedným z nich je otázka pravdivosti reklamy. Každá reklamná informácia by mala byť zásadne pravdivá. Z morálnej zásady pravdivosti si však tvorcovia reklám, ich chleboďarcovia a ich masoví zverejňovatelia nerobia vôbec ťažkú hlavu. Každá normálna žena z domácnosti vie, ako televízna reklama klame priamo do očí, keď čistiacim či pracím prostriedkom vedome nepravdivo pripisuje takmer zázračné účinky. Podobne je to aj pri reklame kozmetických, zdravotníckych a aj iných tovarov. Čo keby televízie, rozhlas, časopisy, noviny a rozličné reklamné plátky museli podvedným zákazníkom (svojim koncesionárom) vracat' zaplatené peniaze za vedome zly odporúčaný a na ich odporúčanie odpredaný tovar? Mnohé vizuálne reklamy, najmä v komerčných televíziách, pri natískaní rozličných banálnych spotrebných vecí a predmetov tiež navodzujú najrozmanitejšie erotické, priam sexuál-

ne asociácie, a to aj vo vysielacom čase, keď pred obrazovkami sedia deti. Tu už nejde len o kultúrny nevкус, ale o tresťuhodný škodlivý výchovný vplyv na detského diváka. A navyše niektorí televízni tvorcovia nehanebne priamo do očí svojich konzumentov predhadzujú názor, ktorý oni považujú akoby za všeobecný a ktorý podľa nich je priam vrcholným bodom pokrokovosti našej doby, že konečne už aj na Slovensku „prestal byť sex tabu“.

Pochybná morálka reklamy a reklama pochybnej morálky

A bolo by možné poukazovať na nespočetné ďalšie z morálneho hľadiska pochybné reklamy. Objednávateľia reklám by si mali uvedomiť, že vedome živé informácie o ich výrobkoch, reklamy s nechutnými a nefunkčnými erotickými, dobrý vkus urážajúcimi narážkami, dosahujú u normálne mysliacich a morálne citiacich ľudí skôr negatívny ako pozitívny účinok a mali by aj z tejto skutočnosti vyvodit' pre seba patričné praktické dôsledky.

Okrem reklamy s pochybnou morálkou sa v živote každodennom pričasto stretávame i s reklamou pochybnej morálky. Máme tu na mysli reklamu popularity istých verejných osobností: hercov, spevákov populárnych piesní (ktoré ani nebvávajú vždy príliš populárne), športovcov, účastníkov súťaže o „mis“, rozličných zbohatlíkov a iných tzv. celebrit. Rozličné, najmä obrázkové bulvárne časopisecké plátky sa vyžívajú v uverejňo-

vani informácií, ktoré majú za cieľ zvyšovať popularitu týchto ľudí. Zameriavajú sa pritom s obľubou najmä na ich vyložene negatívne morálne vlastnosti typu: ten alebo tá sa po desiatich rokoch manželstva znova (niekedy už aj po treťkrát) rozvádza, lebo má už pol roka nového priateľa (priateľku). O iných sa zase píše, s akou veľkou pompou oslavovali mohutnú svadbu, hoci predtým už spolu žili päť rokov. Takéto a podobné informácie pod bombastickými nadpismi s patričnou obrazovou dokumentáciou a šteklivými erotickými narážkami prinášajú rozličné časopisy, aby si priťahovali záujem menej kultúrne vyspelého čitateľa, ktorý okrem nich nič iné nečíta. Televízia pritom robí nielen im, ale aj príslušným osobnostiam za nemalý „bakšiš“ masívnu reklamu (počas jedného večera aj tri-štyrikrát). Toto sa nedá inak nazvať ako reklamou pochybnej morálky oných „osobností“, v ktorých mnohí ľudia, osobitne mládež vidí svoje idoly a životný ideál. Ak sa tzv. populárni ľudia propagujú v uvedených a v iných morálne pochybných súvislostiach, potom sa spolu s nimi propaguje aj ich pochybná morálka. Rozvádzať sa totiž s manželom (s manželkou) a oberať pritom o jedného rodiča často aj viaceré nedorastené deti, ochudobniť ich o jeho lásku, to nemôže byť v žiadnom prípade ideál mravného konania, ktoré by sa malo skôr odsúdiť alebo aspoň o ňom diskretné pomlčať, a nie reklamne vystavovať na verejný obdiv. Podľa hľa už aj stará mama morálnej deformácii, ak, idúc

Napríklad veľká zmena od stredoveku k novoveku fascinuje nielen hĺbkou, zložitou, ale aj aktuálnosťou. Svojím spôsobom ako otázka trvá dodnes. Premieta sa do mnohých veľmi rôznych, často až protichodných a antagonistickej postojov. Starý problém ako živá výzva, problém bohatý na apórie. Jestvujú však i menšie rytmy, rytmy, do ktorých sú naše generácie bezprostredne vtiahnuté. Sú dané rokmi 1989, 1968, 1948 atď. Akoby naše bezprostredné dejiny pulzovali v štyridsať alebo dvadsaťročnom rytme. Asi by sme mali byť pozornejší k tomuto rytmu dejín a zmyslu, ktorý možno naznačuje. Sme do neho ponorení, vystavení zložitej dialektike slobody a zodpovednosti. Chciac – nechciac, viac alebo menej aktívne sa na ňom zúčastňujeme. V rukách alebo dokonca pod kontrolou ho však nemáme. Veľké gestá a hluché heslá sprevedzajúce revolúčné zmeny skôr zvyrazňujú ako zastierajú skutočnosť, že v hre je čosi viac ako iba ľudská vôľa a moc. Je to stretnutie s majestátom.

Má tento osudový, ambivalentný rytmus dejín ako aj pochmúrna nostalgia s ním spojená dakajký zmysel? Nie je to len slepý pohyb naprázdno sa krútiaceho koleša? Odpoveď nie je hneď poruke. Iba v diaľke môžeme tušiť jej siluetu. Naznačuje ju istý biblický motív. U nás je málo známy. No podľa A. Anzenbachera (Kresťanská sociálna etika, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2004) je jedným zo základných motívov kresťanskej sociálnej etiky. Vždy po päťdesiatich rokoch prichádza jubilejný milostivý rok, rok Pánov (LV 25, 2-55). V tomto roku sa má obnoviť pôvodný stav sveta. Znova a znova sa má obnovovať rovnosť šancí pre všetkých. Neslobodným sa má vrátiť sloboda, chudobným majetok. Účinky sociálne – ekonomických mechanizmov, ktoré spôsobujú, že jedni bohatnú a iní chudobnejú, že jedni majú stále viac moci, zatiaľ čo druhí sú každým dňom bezmocnejší, majú byť znova a znova počas pravidelne prichádzajúcich jubilejných rokov odstraňované. Bolo by zaujímavé čítať rytmy nášho zrýchľujúceho sa času vo svetle tohto biblického motívu. Od nežnej revolúcie sa spoločnosť dramaticky spolarizovala. Nahromadilo sa veľa nespravodlivostí. Možno aj dosť na to, aby hodiny opäť začali odbíjať nový historický dátum.

JÁN URBÁNEK

práve zo sv. prijímania, rozpráva o svojej vnučke, ktorá má mať svadbu v kostole, že už dva roky práve u nej žije so svojím priateľom, lebo „viete teraz sa to už tak neberie ako kedysi“. Aj na vzniku takéhoto názoru sa podieľa reklama pochybnej, poklesnutej morálky. Istotne sú prípady, keď rozvod manželstva vyvolal neprekonateľné životné problémy. Nikdy sa však rozvod manželstva nemôže stať ideálom konania; ten najčastejšie znamená viac prejav slabosti ako sily, neovládnutie seba a je vrcholným prejavom sebalásky a nelásky k vlastným deťom, ktoré kedysi boli plodom lásky a v ktorých, vinou nezodpovedných rodičov, kľučí už v útlej mladosti zárodok podobného konania, ako videli a zažili u rodičov. A história sa môže znova a znova opakovať. Vinu na tom nesie a bude niesť aj morálne liberalizovaná reklama.

Úprimne nám je ľúto populárnych ľudí, ktorí nevládali v živote a vo svojej profesii uniesť ťarchu dobrovoľne prijatých morálnych záväzkov a časom aj pod vplyvom všeobecného mravného poklesu upustili od zdedených zásad a zvyklostí. Rozsypali sa im pod náporom sveta, ktorého ideálom sa oproti zdedenému a na tradičnej mravnosti vyraštenému odriekaniu, skromnosti a pokore stalo z cudzích postatí osvojené neohraničené užívanie, rozkoš a pýcha. Aj v ich prípade často spoluúčinkovala pri morálnom poklese verejná propagácia myšlienka a konania tých, ktorí v mravnom ohľade vôbec neboli hodní nasledovania.

EDUARD GOMBALA

(Autor je profesor na Katolíckej univerzite v Ružomberku)

Viaceri súčasní myslitelia sa zhodujú v názore, že žijeme v čase krízy spoločnosti a kultúry. Poukazujú pritom na potlačanie tradičných noriem, na znevažovanie opravdivých hodnôt a ich nahrádzanie pseudohodnotami, na podivné zanedbávanie hlbších vecí života. Vo vede a technike napredujeme, ale naša kultúra sa rúca. Sme v stave, keď mnohí prestali hľadať pravdu, nerozlišujú medzi dobrom a zlom, respektíve nemajú na zreteli morálne kritériá. Všeobecná kríza spojená s relativizáciou hodnôt sa prejavuje aj v umení. Prevažuje beztvornosť a bezobsažnosť, popri sebe pôsobia rozličné i zjavne nesúrodé štýly a spôsoby tvorby. To podľa mienky týchto kritikov spôsobuje, že bežný prijímateľ stráca orientáciu a prestáva rozumieť tomu, čo sa prezentuje ako umenie.

Diskusia na túto tému sa otvára aj na Slovensku. Prispel k tomu najmä Vincent Šabik svojimi fundovanými a podnetnými príspevkami v tlači (Slovenské pohľady), v ktorých uvažuje o hodnotách a smerovaní európskej kultúry. Ale k problematike sa vyjadřili aj ďalší. Napríklad Andrej Červeňák v článku publikovanom v Literárnom týždenníku píše: „Zvíťazil princíp deštrukcie nad konštrukciou. Autenticita človeka sa nehľadá v jeho nesmrteľnosti, ale v pomítnutosti, nie v jeho duchovnosti, ale zemitosti. Za najväčšie umelecké objavy sa považujú nehanebné opisy rázporokov, záchodov, vrždá a krutosť. Kto nám vsugeroval, že toto je umenie? Kde sme podľahli názoru, že umenie pomáha trpiacim tým, že im sparafrázuje a zdupľuje toto utrpenie?“ Podobne sa vyjadřuje Michal Bartko v článku s názvom Nie je umenie ako umenie, ktorý bol taktiež uverejnený v Literárnom týždenníku. Píše o vlekľom úpadku v literatúre, vo výtvarnom umení a v hudbe, ktorý si v dnešnom ovzduší zmätených pojmov málokto uvedomuje. A ďalej konštatuje: „Táto skutočnosť má ešte aj iné rozmary: vyprázdnené tvary a farby svedčia o tom, že pôvodcovia stoja bezradne pred skutočnosťou, že nám nemajú čo povedať... Úpadkové a zmätkové doby sú veľkými výkričníkmi dejin. Takými sú všetky modernizmy, stavy zatmenia ľudských tvorivých schopností, umelo propagované a okladané.“

Pravda, žiada sa povedať, že hoci takéto hlasy nie sú ojedinelé, predsa len ešte stále viac-menej zanikajú v prostredí väčšinovo naklonenom oficiálnemu umeniu dneška. Prevažná časť masmédií, mecenášov a kritikov podporuje umenie, ktoré dostalo prívlastok postmoderné.

Podoby súčasného umenia

Umenie našej epochy zvykneme označovať ako moderné, respektíve postmoderné. Je to však trochu zavádzajúce, veď aj smery a slohy predchádzajúcich období boli vo svojom čase moderné. Treba preto k predmetným pomenovaniám pristupovať s vedomím týchto súvislostí. Z modernosti sa stalo akési zakladadlo: umelci, ktorí neštúliasia s preferovaným trendom a tvoria v inom duchu, sú zaznávaní a zosmiešňovaní, obviňovaní z nemodernosti či spiatocnosti.

Aké je teda súčasné umenie? Čo v ňom dominuje? Načim si uvedomiť, že umenie odzrkadľuje situáciu v spoločnosti, je produktom ducha doby. Nerozhodnosť, relativizmus, vykořenenosť a vyprázdnenosť sa stali charakteristickými črtami západnej kultúry. Z nášho sveta sa vytratila jednota v základných otázkach ochrany života a jeho dôstojnosti. Oproti tomu sa presadzuje diktát falošnej tolerancie... Potrebnej jednota sa vytratila aj z kultúrnej scény. V minulosti bola tiež bežná špecializácia. Takmer všetci umelci sa zameriavali na určitý druh či okruh tvorivej činnosti. V podstate však všetci pracovali štýlom svojej doby. Teraz takéto jednotnosť neexistuje.

Ďalším znakom súčasnej kultúry je odklon od klasických estetických mier, ba čo viac, časté odmietanie jasných umeleckých kritérií. Normy a pravidlá, ktoré boli prijaté a overené celými generáciami tvorcov, prijímateľov, znalcov a milovníkov umenia, ktoré prešli skúškou času, sa stali akoby nepotrebnými.

Mnohí autori podľahli téze, že pri tvorivej činnosti netreba brať ohľad na morálne kritériá. Európska kultúra sa vzdialila od svojho kresťanského dedičstva. Postupne

JÁN MARŠÁLEK

Súčasné umenie a kríza kultúry

sa vytvorila kultúra bez viery a zdanlivo, navonok, bez svetonázoru (len málo ľudí si uvedomuje, že má nejaký svetonázor!). Časť umenia sa stala prehladkou sociálnej a psychickej morbidnosti, pričom takéto prejavy majú takmer všade otvorené dvere, nechýba im mediálna ani finančná podpora.

Odrhnutie estetického od etického je spojené s jednostrannosťou videnia sveta. Dôsledkom je niekedy až deformačné zvýrazňovanie alebo potlačanie niektorých aspektov. Zatiaľ čo staršie umenie sa pokúša o celistvosť a prináša nejaké poslanstvo, počnúc avantgardou sa jeho záber zužuje a obsah vytráca. A umenie postmoderné vo svojich krajných polohách spochybňuje všetky hodnoty a princípy, úsilie o slobodu človeka je v ňom anarchistické.

Z doterajšieho vyplýva, že súčasné umenie je zložitý fenomén, zahrňujúci v sebe mnohé protirečenia i odstredivé sily. Badáme v ňom, paradoxne, odmietanie „nevedeckého“ náboženstva, hrubý racionalizmus a zároveň spochybňovanie možností objektívneho poznania a priklon k primitívnemu okultizmu.

Umelecké snaženia uplynulých desaťročí sa uzavreli do bludného kruhu, v ktorom dochádza k preskokom od vulgárneho naturalizmu k abstrakcii odmietajúcej realitu, od pozitivizmu k iracionálnemu tápaniu. Človek vyhlásil, že Boh je mŕtvy a ocitol sa v existenciálnej úzkosti. Nečudo, že časť intelektuálov prijala presvedčenie o absurdite tohto sveta a tohto života.

Na pozadí spomínanej rozmanitosti a protirečivosti si kladieme otázku, čo je vlastne spojivom a hnacou silou týchto pohybov. Zrejme nebudeme ďaleko od pravdy, keď povieme, že je to pomýlené chápanie slobody. Pramení z odklonu od Boha a zo snahy usporiadať život podľa čisto ľudských meradiel. Slobodou však nemožno šliapať po pravde. Sloboda nie je svojvôľa, nespočíva v anarchii, ale v poriadku a zodpovednosti. Človek má slobodnú vôľu, ale nemal by ju zneužívať. „Len si dajte pozor, aby táto vaša sloboda nebola na pohoršenie slabým,“ (1 Kor 8,9) čítame v Písme; a na inom mieste svätý Pavol hovorí: „Slobodno všetko. Ale nie všetko osoží. Slobodno všetko. Ale nie všetko buduje.“ (1 Kor 10, 23).

Prirodzene, v rámci terajšieho kultúrneho pluralizmu pôsobia taktiež alternatívne prúdy. Nie bezvýznamná skupina umelcov nadväzuje priamočiarno na klasickú tradíciu, zobrazujúc svet idealizovaný, vymykajúci sa každodennosti. Ich diela sú páčivé, ale tak trochu sterilné. Iná skupina síce zdôrazňuje svoj nesúhlas s terajším smerovaním umenia, no v praxi sa ho vlastne pridáva, lebo nemá pevný ideový základ. Je však medzi nami nemálo takých, ktorí nežijú s požičanou hlavou: majú svoju víziu, svoje presvedčenie, sú si vedomí svojho poslania. Odkrývajú novú cestu, naznačujú smer, ale nateraz sú v ťažkej pozícii, zvlášť, ak ide o kresťanov verejne uplatňujúcich svoju vieru.

Ako k tomu došlo?

Významná časť kritikov, ktorí odmietajú súčasné tendencie v kultúre, hľadá príčinu neutušeného stavu v pôsobení osvietených ideí. Argumentujú tým, že osvietenstvo zmenilo svet a čas týchto zmien trvá dodnes. To, čo malo počiatok v hlavách a úvahách niekoľkých filozofov, ktorí obrátili európske myslenie k individuálnemu sebauvedomeniu ako jedinému východisku filozofie, žije teraz v myšliach ľudí celého západného sveta. Táto cesta viedla celkom logicky od ateistického humanizmu cez racionalizmus až ku skepticizmu a hodnotovému relativizmu... Tento názor má svoje opodstatnenie, ale nie je celkom presný, veď aj osvietenstvo má svoje korene. Problém bude zrejme zložitejší. Čiernobiele nazeranie zvädza k neprimeraným zjednodušeniam. Pokiaľ chápeme osvietenstvo ako ochotu a odvahu používať vlastný rozum a niesť zodpovednosť za svoj život, nemožno ho odmietať – ani z kresťanského stanoviska, lebo kresťanstvo predsa neodmieta poznánie a slobodu, práve naopak, považuje ich za veľké hodnoty ľudského života a dáva im priestor. V tomto zmysle sa vôbec

nie náhodou osvietenstvo zrodilo v kresťanskom prostredí (J. Ratzinger, terajší pápež Benedikt XVI.; Viera a život č. 4/2005, str. 68). Jadrom problému je absolutizácia ľudského rozumu – pýcha a z nej vychádzajúce nutkanie postaviť na najvyšší vrchol človeka namiesto Boha. Celými dejinami nás sprevádza staré známe pोकúšenie: „keď budete jesť (zo stromu poznania), otvorí sa vám oči a vy budete ako Boh, poznajúci dobro a zlo.“ (Gn 3, 6-7).

Z pohľadu kresťana

Je právom i povinnosťou mysliaceho človeka, tobôž kresťana, zaujať stanovisko k umeniu, ktoré nás obklopuje. Ak chceme pomôcť sebe a celému nášmu pokoleniu, musíme pozorne prijať a uvážene hodnotiť. Zodpovedne prijať alebo odmietnuť môžeme totiž iba to, čo dostatočne poznáme.

Kresťanstvo malo v dejinách (európskej, západnej) kultúry mimoriadny význam. Ale stáročia trvajúce spojenectvo sa narušilo, vzájomné väzby sa spretfali. Žijeme v novopohanskej dobe a mnohé nasvedčujú tomu, že falošní proroci a misiónári novej kultúry si naklonili srdcia väčšiny, aspoň v tom zmysle, že ich učenie je prijímané ako niečo samozrejme, ako niečo, čo nemá primeranú náhradu.

Umelci dneška neraz podliehajú veľkému omylu, keď si zamieňajú absolútno s psychikou, s inštinktom, s podvedomím – chcú spoznať absolútno len cez svoje vnútro. Ponúkajú mystifikáciu namiesto mystéria. V poslednom čase sa síce znovuoživuje záujem o duchovnosť v umení, ale tento záujem je v zajatí gnosticizmu. Ide o pseudoduchovnosť, keďže prostriedok (zaujatie, predstavivosť, tajomný zážitok) sa stal cieľom. Popritom fungujúca masová (anti-)kultúra je založená na konzume a priemernosti. Rozhodujúci vplyv na ňu má nie elita, ale spodina. Príkladom môžu byť takzvané reality show.

Moderné (súčasné) umenie reaguje na spoločenskú situáciu a odráža zmýšľanie ľudí, v tomto zmysle je pravdivé a ľudské. Na druhej strane je klamlivé, zavádzajúce a obmedzené, pretože odmieta, prípadne zosmiešňuje to, čo človeka presahuje, a tým ho vedie do absurdnosti života bez Princípu. Z kresťanského hľadiska by nebolo správne odmietnuť nové umenie ako celok. A ešte horšie by bolo ignorovať ho. Neradno ani prehladať jeho pozitívne stránky a existenciálne hodnoty v ňom obsiahnuté. Treba však zaujať jasné stanovisko k prejavom nihilizmu, deštrukcie a zloby. Umenie totiž nikdy nie je z morálneho hľadiska neutrálne, vždy sa kloní na jednu alebo na druhú stranu.

Úloha kultúry

Ladislav Hanus vo svojom diele Človek a kultúra píše, že prvou úlohou kultúry je formovať slobodného človeka a cez neho slobodný svet. Človek je komplexnou

jednotou tela a ducha, k podstate jeho slobody patrí rozumnosť: slobodné skutky, aby boli slobodné, musia byť rozumné, čiže uvedomelé a uvážené. Keď teda vypovíme, podľa Hanusa, že človek je bytosť, ktorá tvorí kultúru, vypovíme tiež, že človek je mravná bytosť, ktorú zaväzuje mravná norma.

Ako kresťania vychádzame z presvedčenia, že najvyššími hodnotami ľudského života sú láska a poznanie, a to aj v oblasti umenia. Cez túto prizmu a požiadavku treba naň nazeráť, tu je kľúč na rozlišovanie hodnôt a pahodnôt. Pozdvihuje to či ono dielo človeka k láske a poznaniu? Alebo sa v ňom tieto kvality obchádzajú či dokonca znevazujú?

Umelec by mal byť nositeľom vízie obohacujúcej svet. Diela, ktoré vytvára, sú jeho znakmi. Je prirodzené, že medzi postojmi umelcov a väčšinovou mienkou je určité napätie, ale toto napätie by malo pochádzať práve a len z toho, že umenie prebieha dobu a pomáha človeku rásť.

Kadiaľ ísť?

Umelecká tvorba je prvotne zameraná na dokonalosť diela a nie na zdokonaľovanie človeka (J. Maritain; Viera a život č. 4/1995, str. 285). Lenže umelecký čin je zároveň ľudským činom, čo znamená, že mravné kritériá majú presah aj do umenia. Umelec sa nemá stavať ani nemá byť stanovaný do roly sociálneho inžiniera, učiteľa či kazateľa, má sa však svojím spôsobom podieľať na formovaní slobodného človeka a lepšieho, plnšieho života. Život v pravde a v súlade s Božou vôľou priniesie svoje ovocie aj v kultúre.

Aké je teda dobré umenie? A dá sa vôbec hovoriť o kresťanskom umení? V zásade treba rozlišovať medzi umením dobrým a zlým. To, čo je v umení kresťanské (čo vedie k dobrému), nespočíva v niečom konkrétnom, napríklad v téme, ale spočíva v jeho duchu, v spôsobe uchopenia skutočnosti, ktorú zobrazuje. Základný rozdiel medzi dnes prevažujúcim postmoderným umením a umením kresťanským je v mravnej rovine. Nezáleží na technike tvorby, ale na postoji tvorcu k Bohu, k svetu, k ľuďom. Postmoderna Boha odmieta, svet sa jej vidí absurdný a ľudia bezprizorní. Naproti tomu kresťanské umenie vníma svet a ľudí ako Božie stvorenie. Tu treba poznamenať, že pojem kresťanské umenie možno chápať aj v užšom zmysle: ako umenie náboženské, priamo inšpirované a sýtené kresťanským učením, umenie verné učeniu Cirkvi a uchováujúce jej tradíciu v premenách času.

Naozaj hodnotné umenie sa zakladá na úsilí o harmonickú jednotu krásy, pravdy a dobra. Akokoľvek zložitá sú vzájomné vzťahy týchto kategórií, len ich prepojením sa dá vyjadriť mnohorakosť života. Dejiny ľudstva i dejiny umenia síce potvrdzujú možnosť oddelenia krásy, pravdy a dobra, ale to vždy znamenalo

narušenie žiaducej rovnováhy. Príkladom nevyváženej a jednostrannosti je krásna postavená na disharmónii – pôsobí okamžite, zmocňuje sa emócií, ale je prchavá a v konečnom dôsledku bezcenná. Predstavy o krásе sú vskutku rozmanité, no nesmú podliehať náhodnému relativizmu ani zámernému deformovaniu. Krásne v pravom zmysle slova je to, čomu neprotirečíme, s čím vnútorne súhlasíme, čo nás naplňa radosťou.

Na rázcestí

V dejinách ľudstva sa striedajú obdobia vzrastu a úpadku. Predstava o neustáťom pokroku je mylná. Nemožno reálne očakávať, že všetko pôjde k lepšiemu, nebolo tomu tak v minulosti a nebude zrejme ani v budúcnosti. Cesta ľudstva k bodu Omega nejde po priamke, je plná zákrut i slepých odbočiek. Krízy, ktorú prežívame, sa preto netreba báť, lebo v každej kríze je zárodok obrodzenia. Nevedno, kedy sa ľudstvo odvráti od tejto cesty úpadku, ale keď sa od nej odvráti, uvidí pred sebou nazaj veľký a vznešený duchovný priestor, široké pole nových možností.

Básky Milan Rúfus pripomenul známu zásadu, keď napísal: „Ak chceš priniesť niečo nové, musíš si najprv osvojiť všetko, čo bolo pred tebou.“ Inými slovami, bez tradície nie je možný civilizačný rast. Nijaké civilizované spoločenstvo nemôže žiť bez koreňov a rovnako tak sa nezaobíde bez kánonov. Kultúrna sféra nie je výnimkou. Životaschopné umenie sa opiera o vnútorný poriadok. Umenie je schopnosť tvoriť podľa určitých pravidiel.

Z nášho predchádzajúceho uvažovania vyplýva, že európska kultúra sa nachádza v krízovom stave. Vyvstáva otázka, či nie sme svedkami konca našej západnej civilizácie. Ak áno, čo bude nasledovať? Tieto problémy by nás nemali nechať ľahostajnými.

Znovuzrodenie (obnova) kultúry si nežiada len vonkajšie zmeny, ale predovšetkým vnútorné, duchovné obrátenie. Človek dnešnej doby už nie je natoľko formovaný zaužívaným poriadkom a autoritami, ako tomu bolo kedysi, preto ak nechce byť zmietaný nerozhodnosťou, musí pristúpiť k voľbe a stanoviť si životný smer. Možnosť výberu v prostredí názorového pluralizmu nie je iba právom a potešením, ale aj záťažou, ktorá súvisí so zodpovednosťou.

Aká je tu úloha kresťanského umelca? Má sa usilovať o dokonalosť? Zrejme áno, aj keď s vedomím, že je nedosiahnuteľná – lebo usilovať sa o nemožné je často predpokladom dosiahnutia možného. Len Dokonalosť je nemenná, smerovanie k nej je pohyb, krehká rovnováha spojená s námahou a istým rizikom; cesta, na ktorej sú mnohé ťažkosti, omyly a zblúdenia. Nebolo by správne ísť naspäť do minulosti. Takéto kroky bývajú neproduktívne a neúčinné. Treba ísť cestou dôsledného rozlišovania, očisty a obrody. Ideál kresťanského umenia spočíva v jednote krásy, pravdy a dobra. Na krásе záleží v umení najviac, ale nemôže byť samoučelná a osamotená.

Kresba: Andrej Mišanek

Hľadáme, Bože,
tvoje stopy na tomto svete,
perly v piesku tejto púšte,
keď nám prsty páli mráz.
Obzrieme sa raz,
no často aj stokrát
sa zohneme pre ne.
Či vždy ich nájdeme,
keď ich nájsť chceme?

Zväčša vidíme len seba
v biednom položení,
tak sme zahľadní.
Rozsievat' máme, nie žat'
A predsa
musí nám aj na nás záležať.

Čo si zaslúžime z toho,
čo nám dávaš?
Veď ktorý skutok človeka
je taký veľký,
že by si zaslúžil tvoju pozornosť?

Vraciame sa k svojim chodníkom,
na svoje cesty.
Vidíme v nich svoj život
a seba samých.
A ak nie, prečo sa potom vraciame?
Čo je silnejšie ako tvoja láska?

Nielen tvoje stopy hľadáme,
hľadáme teba.
Túžime po tom, čo nám chýba.
Sme akoby zmietaní vetrom
tohto sveta.
Sami sa vrháme do prachu,
z ktorého sme boli stvorení.
Ten dotyk pomínuteľnosti,
ten prúd všetkého,
čo sa pomíne,
nás núti dívať sa k výškam.
Tak často obraciame oči k nebu,
akoby si bol tam.

Ale ty si všade.
Ty si naozaj stále pri nás.
V tom prachu, ktorý nás vábi,
v nebesách, na ktoré sa dívame.
Držíš nás za ruku,
keď o to stojíme,
podopieraš nás,
keď naše nohy nevládu.
Dívaš sa našimi očami,
aby sme dokázali vidieť.
Počúvaš našim sluchom,
aby sme počuli.

Čo ťa môže osláviť?
Naše modlitby, dobré skutky,
ktoré sú prázdne bez tvojej lásky?
Alebo čo z toho,
o čo sa pokúšame?
Nebudeš väčší z lásky,
len si my naivne myslíme,
že sa ti možno zavďačiť.
Že snád' viac nás budeš
milovať.

Či miluješ nás väčšmi,
keď sme v hriechu,
alebo pred tvojím oltárom?

Rovnako nás miluješ,
nemôžeš dať viac lásky,
ako dávaš,
lebo nás miluješ úplne.
Len v tom biednom položení
viac po nej túžime,
viac počujeme ako inokedy,
viac vidíme
ako iba svojim zrakom.
Kúsujeme tvoju lásku
podľa svojich možností
a podľa svojej ochoty milovať.
No ty nie tak.
My sme tak biedni!

Chceme ťa ohraničiť,
chceme ťa na svoju stranu,
lebo nie sme schopní pochopiť
všetko, čo si pre nás spravil
a čo pre nás robíš.

Znášame daň svojich hriechov.
Dobre nám tak!
Nechceme pohrdat'
tvojou dobrotou,

PETER FARKAŠ-ŽIŠKA

Nebeský prach

(lyrická meditácia)

len túžba po rajskom ovoci,
nám núka klamlivý pocit raja.
Tie naše potknutia sa
vo veľkých topánkach,
do ktorých sme ešte nedorástli!
Tie naše pády
na ceste našich hľadání.

Ó, Bože,
mocný Bože,
žiadne slová ťa neobsiahnu,
ani naše vnútro neobsiahnu,
ani naše srdce.
Je väčšie tvoje stvorenie
ako naše slová.

A predsa pohrdáme,
nevedomky, nechtiac,
netušiac,
kam sa možno zatúlať.
Pretože vtedy vidíme len seba,
čosi dočasné.

Neodvrhneš svoje stvorenie,
ty sám nás hľadáš,
keď my ťa hľadáme,
aj keď nehľadáme.
Strážiš naše stopy,
chodíš v našich krokoch,
dýchaš s našim dychom,
aby sme žili,
aby sme neprestali žiť.

Tebe viac záleží
na našom živote
ako nám samým.

Dobre je, Bože, aj keď nie je,
lebo bdieš nad nami.
Vyťahneš nás zo všetkých jám.

Keď vzpíname k tebe ruky,
aj keď ich nevládzeme
prosebné vystierať k tebe,
aj tak si pri nás,
aby si nás dvihol.

Tvoj dotyk Stvoriteľa
je našou istotou.
Neprestávaš sa dotýkať
našich rúk,
si našou istotou.

Kto nás vyženie z tvojho domu?
Len my, márnostatní.
Niet ľudskej moci,
ani žiadnej,
čo by nás zbavila tvojho objatia,
čo by nás vytrhla z tvojej náruče.

Ani hriech nemá takú moc.
Vtedy sme chladní pred tebou,
hoc tvoja láska neprestáva hriať.

Polož na nás svoje bremeno,
ulož na nás svoje jarmo,

prijemné jarmo, ľahké bremeno.
Nauč nás znášať,
čo nás učí žiť,
aby sme žili.
Nauč nás hľadať život,
ako si ho ty stvoril,
jeho cesty,
ktoré isto vedú k tebe.

Niet jedinej širokej cesty,
ktorou sa všetci k tebe dostanú.
Mnoho chodníkov
je pripravených pre nás.
My si vyšliapeme svoje chodničky
a ty nás držíš za ruku
a ty hľadáš našimi očami
a ty dýchaš s našim dychom.
Ako si ale hľadáme cestu k tebe,
keď ju k sebe často nevieme
nájsť?

Chrámy,
krásne chrámy,
akou sú oslavou teba,
keď sami nimi nie sme?
Básne,
krásne básne,
akou sú oslavou teba,
keď nie sme s tebou?
Slová,
naše slová,
aké úbohé!

Na počiatku bolo Slovo,
ktorým všetko dýcha,
ktorým všetko žije.

Nič viac nemožno vysloviť,
nič viac
nemožno napísať.

Pokiaľ môžeme mať istotu,
že naše slová
sú aj tvojimi slovami?
Vždy budú naše slová
slovami človeka.
A môžu byť odrazom teba,
Jediného Svetla,
ktoré osvecuje.

Ó, Krása, Odveká Krása,
ktorá nechala svoj prach
na svojom stvorení.
Ktorý sa trblieta
na jeho lístkoch.

Odveká Krása,
ktorá pohýna ľudské srdce
a vábi, aby sa ho dotklo
svojou rukou.

Nebeský prach
nedosiahnuteľných výšok,
ktorý pohladil naše oči
a naše srdce
ho nemôže zabudnúť.

Nevysloviteľné
Slovo v kráse,
ktorého aspoň dotyk nás blaží.
Nedosiahnuteľná krása
naším pohľadom,
Nevyčerpateľný prameň
ľudských túžob,
Najbezpečnejšia archa
vo všetkých búrkach,
Najistejší zástanca vo všetkých
žalároch.

Nebeský prach,
ktorý zostal v našich očiach,
nebeský prach,
ktorý vdychujeme.
Nevypovedateľná krása,
ktorá sa odráža v tvojom stvorení,
jej tieň sa dotkol tohto sveta.

Nemožno vysloviť krásu,
jej vánok obmýva našu tvár,
jej líce hrejú
naše skrehnuté telo.

Najvyšší, Bože,
nemožno ťa nazvať slovom,
menom,
ako málo by sme vyslovili!
Ohraničili by sme tvoju veľkosť
svojimi ústami.
Ohraničili by sme tvoju veľkosť
vlastným myslením.
Koľko hraníc sme už dokázali
postaviť!

Od samých seba nás oslobod',
od našich predstáv,
od našich mylných poznání,
od našich pomýlení,
od nevedomosti o tebe,
od nevšímavosti voči tvojej láske.

Vyslobod' nás, Bože, z moci tmy,
ktorá je v nás
a ktorá zháša nám tvoje plamene.

Strhni z nás závoj tmy,
ktorý nás halí,
ktorý nám skrýva tvár,
ktorý nám zväzuje ruky.

Oslobod' nás od našich
nepriateľov.
Bud' nám pevným štítom
aj pred šípami našich previnení.
Často sme si vedomí svojich vín
a často ani nevieme,
prečo nás tento svet, títo ľudia
častujú svojou zlovôľou.
Odpusť im, odpusť nám, Bože.
Obmy nás,
Nevysýchajúci prameň,
od špiny našich vín.

Viem, že nás zachraňuješ,
aj keď sme už až na kríži.
Ani svojho Syna si neušetril.
Vlastne my sme ho neušetrili
na kríži,
v prachu,
rukami, ktoré si nám dal,
ústami, čo na teba pluli.
A odpustil si nám,
Nevyčerpatelný prameň
odpustenia.

Prečo musíme často až na kríž,
aby sme pochopili, ako žiť?
Radšej nás uvrhni
k biede jóbovských bolesti,
ako by sme mali byť zavrnutí.
Ó, Bože, ochraňuj nás
na tejto púti,
na tomto kríži.

Len vlastní nás môžu zrádzať,
čo nás poznajú,
ako Judáš teba.
Vedel, že budeš v Getsemani.
Nesplnil si jeho očakávania,
sklamal sa,
myslel si, že sa všetko rúca
a ty si staval základy.

Aj prach si máme
otriasať z nôh, keď nás neprijmú.
Či rozhadzovať perly do blata?
Hovoríš nám jasne,
svojim služobníkom,
no kedy si môžeme byť istí,
či je pohrdnuté tebou
alebo nami?
Či nás pre teba nenávidia
alebo skôr pre nás samých?

Bohovia nie sme, len tvoji
služobníci.
Petrom sme, ktorý zapiera
a plače na ulici,
Judášom, čo ťa v samote zrádza,
aj Máriou z Magdaly, čo plače,
Nikodémom, čo sa bojí,
a predsa ide v noci za tebou,
aby ťa počul,
synmi Zebedeja,
čo chcú svoje miesto pri tróne.
Slepí sme, hluchí, malomocní,
planou pláňkou figovníka.

A predsa dieťaťom,
ktoré vzlyká.

Apoštolí chodili
aj v tej najväčšej biede,
možno ich aj metlou hnali
zo svojho domu.
Nás chcú vidieť na piedestáloch,
áno, tam nás stavajú,
a pritom si o tom myslia svoje.

Vyhovieš človeku,
dokým hráš jeho pieseň,
dokým mu dáš chleba,
dokým tíšiš jeho rany.

No aj potom
znova pôjde do radu,
aby si ho odel.
Aj potom taký márnotrpný
znova sa ti vráti,
keď niet východiska,
keď ide došklbaný
zo susedných dvorov.

Tak boli aj ľudia z Ninive.
Ale sa obrátili, kajali sa
na kázanie Jonášovo.
A nezničil Boh ich mesto.
Lebo sa kajali.

Nie si ako človek, Bože,
že by si dával niečo za niečo.
Ale musíme nastúpiť inú cestu,
po iných chodníkoch vykročiť,
aby sme prešli od skazy
k tebe.
Aby sme sa sami odvrátili
od ciest zblúdení
k novému mestu.

Nemožno ťa uprosiť,
veď ty nemeníš svoje
rozhodnutia,
lebo všetky sú správne.
Len modlitbou možno zmeniť
svoje zmýšľanie.
Modlitbou sa môžeme stať
schopnejšími prijať
tvoje ponuky.

Koľko dobra si nevšímame!

Aké sú tvoje rozhodnutia?
Aké sú tvoje plány?

Chceli by sme nazrieť
za oponu všetkých tajomstiev.
Ale boli by sme iní?
Asi nie.

Veď poznáme celý tvoj plán
s nami,
poznáme, čo nám poznať treba.
A predsa sme hriešni.

Abrahámovi si splnil
svoje prisľúbenia.
Poučil sa.
Keď dal na tvoje slovo,
dobré bolo.
Aj Adam s Evou sa poučili.

Aj nás tak učíš dôvere v teba.
Kam nás dovedú vlastné sily?
Nie sme si pánmi,
nie sme si pánmi života.
Ani tvoju žehnajúcu pravicu
často nevidíme,
často ani nechceme vidieť.

Pomáhaš nám,
žehnáš nás,
vedieš nás.
A my si vysvetľujeme
všetky zdary života
tisícimi dôvodmi.

Máme ťa plné ústa
a často sme prázdni,
prázdni!

Prozreteľnosť vesmíru,
čo máš s nami svoje plány.
Koľko je našich dní
na tejto zemi?
Koľko je dní
ku našej spáse?

Včera
som nemohol spať,
Bože,
ako mnoho iných nocí
v poslednej dobe.

Čosi ma ťažilo na hrudi
a nedalo mi dýchať.

Môžeme si robiť plány!

Robíme si plány života,
hľadáme perspektívy,
ale nevidíme pritom ani
poza obzor.

Koľkokrát si sa dotkol
nášho života.
Dotýkaš sa stále.

Chceme žiť a nežijeme.
Premýšľame nad tým,
čo bolo
a čo nás čaká.
Nad všetkým, čo nejestvuje.

Čo bolo a čo bude.
Bol Básnik vekov
a bdel nad svojím dielom.
Povedal, a bolo.
Vlastnou krvou spísal
ľudské eseje.

Povedal, a bolo.
Dobre. Dobre je.

Senohrad 2004

Ludovít Fulla: Ilustrácia k básnickej zbierke Žofia od Valentína Beniaka, drevorez z roku 1940

OSPRAVEDLNENIE

Na tejto dvojstrane sme v Kultúre číslo 16 uverejnili Žalmy pre tretie tisícročie, ktorých autorom je Mons. Jozef Tóth. Stalo sa však, že dobrý úmysel redakcie sprostredkovať čitateľom jedinečné dielo znehodnotil pri technickom spracovaní redakčný škriatok. Došlo k nemilým výpadkom častí textov ako aj nesprávne zalomeniu veršov. Autorovi i čitateľom sa za túto nemilú chybu ospravedľujeme a zároveň ich odkazujeme na zodpovedajúcu dvojstranu publikovanú na našej internetovej stránke www.kultura-fb.sk, kde sú verše Mons. Tótha v súlade s jeho autorským zámerom.

Túžba po kráse a poznaní

Teodor Križka:

Smädná voda

Nakladateľstvo Petrus,
Bratislava 2004

Živá časť mŕtveho jazyka vraví: nomen omen, teda v preklade z latinčiny do slovenčiny doslova: meno znamená. Vynikajúci básnik Teodor Križka je toho príkladom. Jeho krstné meno, ktoré v gréčtine znie Theodóros, znamená Boží dar, Bohom obdarovaný, čo sa vzťahuje práve tak na prenikavý intelekt autora, ako aj na jeho výnimočnú poetickú virtuozitu.

Vo svojej zbierke básní *Niekoľko Boh* z roku 1998 som sa inšpiroval znamením, ktoré obsahuje priezvisko Teodora Križku: „Križ ti skríži cestu / na križovatkách modlitieb. / Vylúšti za teba / križovku záhadných náboženstiev.“

Teodor Križka debutoval v roku 1983 vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ. Zodpovedným redaktorom jeho debutu bol básnik Ľubomír Feldek, ktorý v tejto súvislosti konštatoval: „Zbierka *Zaklínanie jari*, ktorou sa Križka po prvý raz predstavuje verejnosti, prezrádza bohaté myšlienkové a citové zázemie mladého autora, pociťujúceho potrebu vysloviť najmä svoje zážitky z detstva, z domova, z prvých citov, ale aj zážitky z ciest a z poznávania sveta a nachádzania nových priateľov. Debutant prekvapuje zrelou prácou so slovom, suverénnym zvládnutím klasickej básnickej techniky.“

Nasledovala zbierka *Pokojná v nepokoji*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Smena v roku 1986, jej názov okrem iného naznačuje autorovu záľubu v paradoxných slovných spojeniach. Túto polohu badať aj v ďalšej knihe veršov *Slnečná noc, mesačný deň*, ktorá opäť vyšla vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ v roku 1987. Jej zodpovedná redaktorka, poetka Jana Kantorová-Báliková poznamenala: „Križkove básne zaujmú čitateľa svojou melodickosťou, premyslenou výstavbou a účinnou pointou. V najlepších veršoch je absolútne presný. Jeho poézia je čírym výkrikom bolesti a citu, ktorý prijímame bezo zvyšku.“

Líniu metafor založených na protikladných slovných spojeniach napokon dopĺňajú a rozvíjajú aj názvy autorových najnovších kníh – *Večernica Ranná hviezda* (vydavateľstvo Petrus, 2001) a *Smädná voda* (vydavateľstvo Petrus, 2004).

Reprezentatívny Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia uvádza, že Teodor Križka vo svojich prvých troch knihách (z rokov 1983, 1986 a 1987): „vyjadřil zakorenenosť v rodnom kraji a v jeho tradíciách, odmietanie násilia a príklon ku kresťan-

ským duchovným a mravným hodnotám.“

Renomovaný literárny kritik Pavol Števec v esejí *Krásne a pravdivé* alebo *Rozum metafor v duchovnej poézii*, ktorá je doslovom knižného súboru stoštrnástich básní *Smädná voda*, hodnotí Teodora Križku ako „jedinečného a originálneho básnika“, ďalej konštatuje: „právo ho treba priradiť medzi našich dnes už strednogeneračných teoreticky najpripravenejších básnikov, hĺbkou i imagináciou vôbec nie nepodobných Mihálikovi, Turčánymu či Váľkovi“ a potvrdzuje aj nasledujúcu skutočnosť: „Má svoje duchovné bratrstvá so Strmeňom i Silanom, s Veiglom i Beniakom a Dilongom; ako má aj svoje pracovné a študijné kontakty s Motulkom, Šprincom, Zahradníčkom; a hoci aj so súčasníkom Michalom Chudom.“

A mne sa žiada poznamenať, že Teodor Križka v *Smädnej vode* nie umiera, ale žije zo smädu – z bytostnej človečskej potreby uhasiť smäd po kráse a poznaní. Smädná voda je túžiacia a dychtiavá ako ľudská duša. Je to osviežujúca pramenitá poézia priezračná a hlboká ako voda. Povedané slovami básnika Jozefa Urbana, je to poézia, ktorá nás drží nad vodou. Smädná voda nás vedie, sprevádza a oboznamuje s pozoruhodnosťami básnikovej fantázie. Smädná voda je výborným vodičom duchovnej energie. Smädná voda je návod na vnútorné bohatý život.

Treba súhlasiť aj so slovami Pavla Števeca, že „básnik Teodor Križka každý svoj verš začína jedinou vierou: vierou v Poéziu.“ V súvislosti s Teodorom Križkom mi nevojak prichádza na um vynikajúci britský spisovateľ Graham Green, ktorého tvorba sa spravidla člení na diela katolícke a politické, ale sám Green vždy dôrazne protestoval proti označeniu „katolícky spisovateľ“ a želal si, aby ho pokladali za spisovateľa, ktorý je aj katolíkom. A táto poznámka sa signifikantne vzťahuje na Teodora Križku, ktorý je naozaj predovšetkým skutočným básnikom, pretože ho Boh obdaroval nevšedne výkonnou racionalitou a mimoriadne pôsobivou lyrickou zručnosťou. Bravúrne schopnosti brilantného majstra sa naozaj zaoberajú bez pomocných či podporných skupinových a ideových kategorizácií, hoci Teodor Križka sa ako autor i ako človek otvorene hlási ku kresťanským a národným tradíciám. Aj to patrí k základným slobodám prejavu a umeleckej tvorby; k slobodám, ktoré sa, žiaľ, na Slovensku ešte stále plne nerešpektujú napriek často opakovaným formálnym deklaráciám demokratickosti, humanizmu, tolerancie a plurality.

PAVOL JANÍK

Eva Vitézová:
Povesti – mikrodejiny
regionálnych spoločenstiev
Bratislava,
Metodicko-pedagogické
centrum 2005.

Už dávnejšie sa na stránkach literárno-vedných zborníkov a časopisov v súvislosti s detskou literatúrou stretávame s menom Evy Vitézovej. Sleduje svet fantázie a translačný vývin science-fiction pre deti, detailne si všima demonologické rozprávky i poverové povesti a skúma ich žánrové dimenzie, zaujíma sa o historickú prózu určenú pre detského čitateľa a zisťuje jej príznačné charakteristiky, no v neposlednom rade výskumne rieši i didaktické otázky recepcie a interpretácie školskej i mimoškolskej literatúry.

Vo svojej najnovšej knižke *Povesti – mikrodejiny regionálnych spoločenstiev* – ako je zrejme už z jej titulu – pokračuje už v skôr započatom štúdiu povestového žánru, respektíve deduktívnou metódou sumarizuje a následne tak zostavuje invariantné taxatívne konštatácie. Takýto postup zvolila hlavne v prvej kapitole svojej knihy. V nej oboznamuje čitateľa s istými teoreticko-odbor-

Povest'ová taxatívnosť a variácie jej interpretácií

nými problémami, ktoré sprevádzajú žánr povesti v súčasnej folklórnej a literárnej situácii. Táto kapitola je koncipovaná skutočne na pragmatických základoch – najskôr predkladá pojmy, ktoré následne objasňuje a prostredníctvom renomovaných literárno-vedných znalcov, ktorí už v minulosti participovali vo výskume pri uvádzanej problematike vytvára spomínaný invariant, respektíve jeho formuláciu potvrdzuje, ale v niektorých prípadoch si pri nej i čiastočne zapolemizuje. Takýmto spôsobom pristupuje k žánru povesti (i k jeho podrobnejšiemu a detailnejšiemu členeniu na užšie subsystémy), k mýtu, rozprávke i legende. Praktické využitie tejto „štúdie“ vidím v jasných charakteristikách, klasifikáciách a v pomenovaní zhôd a odlišností jednotlivých druhov povestí, ale aj v jej podobnosti a odlišnosti s mýtom, legendou a rozprávkou. Takto rozpracovaná problematika povesti sa omnoho jednoduchšie predkladá ako východzí materiál k tvorbe učebníc.

V druhej časti svojej knižky E. Vitézová vychádza v ústrety záujemcom z radov učiteľov slovenského jazyka

a literatúry s niektorými metodicko-odbornými úvahami na tému *povest' v škol'skom literárnom vzdelávaní a literárnej výchove na základnej škole*. Skromne uvádza, že „ide viac-menej o náčrt, vstup do problematiky“ (s. 5), ale po pozornej percepcii nám z toho vystupujú modelové interpretácie povest'ového žánru v konkrétnych učebniciach žiakov základných škôl. Interpretácie prechádza jednotlivými ročníkmi a zisťuje mieru efektivity jednotlivých úloh, cvičení pri konkrétnych povestiach, adekvátnosť i opodstatnenosť ukážok a úryvkov, prípadne rôzne metodické postupy, uplatňované v súvislosti s transformáciou výchovných, didaktických a estetických cieľov vyučovania literatúry.

Knižka prináša nové podnety nielen v otázkach povest'ového žánru, ale aj v didaktických a metodických východiskách estetickej percepcie detskej literatúry a pri tvorbe efektívnych učebníc. Aj práve preto je táto publikácia E. Vitézovej v tomto smere mimoriadne prínosná.

JOZEF BRUNCLÍK (PhDr. PhD.)
(Autor je vysokoškolský učiteľ na FF UKF Nitra – KSL)

Tak ako Andrej Hlinka ani Dr. Jozef Tiso nenechal slovenským pokoleniam súhrnné dielo o svojich náhladoch na slovenský národný život, na naše poslanie a ideové základy slovenskej politiky. Prvé kroky v tomto smere urobil prof. Štefan Polakovič, keď ešte za Tisovho života v diele *Tisova náuka* odborne a systematicky zhrnul základné náhlady Dr. Tisu na národ, nacionalizmus, štát, náboženstvo a sociálne otázky. Hoci dielo nesie pečať vojnových pomerov na Slovensku, zostáva nám nateraz popri poslednej reči Dr. Tisu pred bratislavským súdom, o ktorej vydanie sa zaslúžil Dr. Paučo, neoceniteľným prameňom pre poznanie základných ideí, cieľov a snažení slovenského politického života v prvej polovici 20. storočia.

Položiac takto za základ slovenskej politiky prirodzený zákon, Dr. Tiso určuje aj ciele a cesty slovenskej politiky. „Praktickým prejavom prirodzeného zákona je a zostane to staré: Slovensko Slovákom. Celé a nedeliteľné a bezvýhradne v odbore štátoprávnom, kultúrnom, hospodárskom, sociálnom, aby samostatný národ slovenský bol živým nositeľom všetkej moci a užívateľom všetkého toho, čo obsahuje, reprezentuje slovenská krajina.“ Podľa koncepcie Dr. Tisu má slovenský národ právo riadiť svoju vlastnú krajinu

Politika, národ a štát v Tisovom nazeraní

a nikto by mu toto sväté právo nemal vziať. Ale ak sa náš národ vzdá tohto práva, čoho sme svedkami v súčasnosti, vtedy si slovenský národ kope vlastný hrob. Je neúnosné, aby národnostná menšina vládla v štáte, kde tvorí len 10% obyvateľstva. A tak naši vládni politici postupne vedú náš národ k tomu, aby sa vzdal svojich základných práv, a to znamená, že zdravý nacionalizmus Slovákov odumiera.

Pokladajúc politiku za službu národu Dr. Tiso počas celej svojej politickej činnosti žiadal, aby sa politickí činitelia vedeli odosobniť. „Kto sa honosí tým, že je oddaným synom národa, musí ale rozmyšľať, čo dáva tomu národu. Či infekciu, ktorá vyvoláva horúčku, či bacily, ktoré rozkladajú a ktoré môžu priviesť národ do hrobu a či prácu, ktorá ostane v národe večne ako bunka zdravého sociálneho a kultúrneho vývinu.“ Keď sa pozrieme na súčasný stav nášho národa vidíme, že naši politici sú zodpovední za to, že 20% obyvateľstva žije na hranici chudoby a slovo nezamestnanosť sa stalo postrachom pre mnohých občanov. A tak sa pýtam: Nie sú naši politici ba-

cilmi, ktoré šíria infekciu vyvolávajúcu vnútorný rozklad nášho národa?

Z citácií z prejavov, v ktorých Dr. Tiso sa usiloval hovoriť jednoducho a ľudovo, jasne vysvitá, že hlavnými zásadami jeho ideológie bolo: 1. prirodzené právo, 2. láska namiesto nenávisť, 3. právo namiesto násilia, 4. rešpekt mravnosti, 5. nadradenosť národa nad štátom, 6. vernosť tradíciám, 7. osobná nezištnosť a obetavosť politických činiteľov, 8. nacionalizmus posvätený kresťanstvom, 9. princíp sociálnej spravodlivosti a náboženská znášanlivosť. Ideológia Dr. Tisu bola odskúšaná v praxi, v ktorej dokázala svoju životaschopnosť a preto si zaslúži uznanie historikov, filozofov ale aj obyčajných ľudí hľadajúcich pravdu. V porovnaní s ideológiou našich súčasných politikov, ktorí sa spoliehajú na svoju moc a sú pod vplyvom zahraničných lobistických skupín, bola ideológia Dr. Tisu postavená na pevných základoch kresťanského nacionalizmu a nepodliehala žiadnym vonkajším vplyvom.

Slovenským pokoleniam ťažko preto hľadať lepšiu ideológiu ako tú, ktorú posvätil Dr. Tiso svojou krvou.

Jozef HERIBAN, *Dizionario terminologico-concettuale di scienze bibliche e ausiliarie* [Terminologický a výkladový slovník biblických a pomocných vied], LAS, Roma 2005 (or. slovacco [slovenský originál] 11992; 21994; 31998), pp. 1496, € 65,00.

Príručka biblických a pomocných vied profesora Jozefa Heribana je univerzálne biblické kompendium. Je v ňom zaradených v systematickej syntéze zriedkavého rozsahu a s rigoróznou presnosťou okolo 3000 hesiel asi z dvadsiatich biblických vied a pomocných disciplín. Dielo predstavuje istý štandard najdôležitejších termínov, ktoré sa v súčasnosti používajú v modernej exegéze a v dielach zaoberajúcich sa výskumom a štúdiom v oblasti biblických vied. V tejto vynikajúcej „rukoväti“ aj náročný čitateľ nájde špecifický a výberový materiál z mnohých biblických slovníkov a z rigorózných traktátov rétoriky, z historicko-kritickej metódy, z biblických encyklopédií, z chronológie, z geografie, z anticých orientálnych lingvistických vied, z náboženského a cirkevného umenia atď. Vybraná a „aggiornovaná“ bibliografia zaberá celých 60 strán.

Používateľ slovníka bezpochyby užasne nad takou širokou a špecializovanou, vedecky názornou a presnou kultúrnou panorámou, ovládanou, asimilovanou a sprístupnenou čitateľovi jedno-

Príručka biblických a pomocných vied profesora Jozefa Heribana

Slovenský preklad recenzie prof. Sergia Felicioho

duchým výkladom encyklopedického štýlu. Slovník je určený študentom teológie a tým, čo sa venujú štúdiu Biblie na strednej a vyššej úrovni, autodidaktom a študentom na univerzitách, v seminároch, na vyšších inštitútoch náboženských vied, ako aj biblickým krúžkom, účastníkom na kongresoch a na sympóziách biblických vied. V tejto perspektíve dielo môže byť aj výbornou pomôckou a pracovným nástrojom vedeckého bádania na získanie akademických titulov v odbore biblických vied.

Ale hlavným cieľom slovníka je umožniť čitateľovi vedecký prístup k Božiemu slovu a k jeho posolstvu v jeho teologickej, filologickej, literárnej a rétorickej dimenzii. Iba takto biblický text, náročne angažujúci kresťanskú vieru, možno správne interpretovať, zachytiť jeho úplný význam, uviesť jeho posolstvo do dôsledného kresťanského života (mystagógia), a tak zaručiť hlbokú obnovu kresťanského spoločenstva a občianskej spoločnosti.

Slovník pôvodne vyšiel v slovenčine ako prednostný prejav priazne autora voči jeho krajanom najmä po dlhoročnom prenasle-

dovaní, ktoré museli znášať počas komunistického režimu. Pri príprave tohto talianskeho vydania autor celé dielo prepracoval a rozdelil na dve časti: prvá obsahuje termíny a pojmy biblických a pomocných vied; do druhej sú zaradené gramatické termíny týkajúce sa biblických jazykov. Okrem toho autor vypracoval a začlenil do slovníka okolo sto nových hesiel a takmer všetky heslá, ako aj bibliografiu slovenského vydania upravil tak, aby to zodpovedalo požiadavkám širšieho publika.

Na základe skúseností, ktoré profesor don Jozef Heriban nadobudol pri vyučovaní Svätého písma na univerzitách v Japonsku a v Taliansku (prednášal biblické vedy v Tókiu, novozákonnú exegézu na teologických fakultách Univerzity «Sophia» v Tókiu a Univerzity «Sapientia» v Ósake a na Pápežskej saleziánskej univerzite v Ríme), pri vypracovaní tejto biblickej «encyklopédie» sa rozvážne vyhýbal recyklácii tradičnej didaktiky a kreatívne aplikoval nové exegetické metódy a predstavil nové biblické pojmy, ktoré sa uplatnili v biblických vedách v posledných desaťročiach.

Aj bibliografia je v tomto ta-

lianskom vydaní značne obohatená o nové údaje. Pri vypracovaní lexikónu v taliančine autor zhustil výklad viacerých hesiel, ako to vyžadovalo ich prispôbenie talianskym kultúrnym podmienkam.

Pôvodné slovenské vydanie lexikónu veľmi pozitívne ocenili slovenskí i českí evanjelickí biblickí vedci. Je to neklamný znak kritickej rozvážnosti katolíckeho autora, verného smerniciam Magistéria a zároveň konkrétneho svedka autentického ekumenického dialógu.

S monografickou „zvedavosťou“ a berúc do úvahy aj šírku vypracovania jednotlivých zložiek diela, s veľkým potešením konštatujeme, že v lexikóne bol skvele uprednostnený výklad venovaný latinskej tradícii, a teda všetkému, čo sa vzťahuje na latinskú „Vulgátu“. Prof. Jozef Heriban realizoval tento dôležitý aspekt, týkajúci sa odovzdávania Biblie v západnom európskom svete, v rokoch, v ktorých sa nespútane zdvihli hlasy na obranu neodškriepiteľnej historickej skutočnosti týkajúcej sa kultúrnych koreňov západnej Európy. Celé toto kultúrne dedičstvo je rozhodne kresťanské a má svoje korene v latinskej Biblii.

Keďže slovenské vydanie lexikónu vznikalo v mimoriadnych

okolnostiach, autor bol donútený zostaviť celé dielo prakticky sám. Pri vypracovaní slovenského textu mu pomáhal Rudolf Blatnický, docent na Teologickej fakulte Pápežskej saleziánskej univerzity v Ríme; jemu patrí aj zásluha, že uskutočnil nie ľahké podujatie preložiť slovenský text slovníka do taliančiny.

Kolektív Vydavateľstva Libreria Ateneo Salesiano (Matteo Cavagnero) sa postaral o skvelú typografickú úpravu, ktorá príjemne prekvapuje svojou vynikajúcou grafickou technikou (typy písma, papier, obrázky, zemepisné mapky, ilustrácie atď.). To všetko značne uľahčuje používanie a porovnávanie rozličných častí lexikónu, ako aj jeho rýchle čítanie.

Vyslovujeme svoj úprimný obdiv nad dielom takej vysokej vedeckej úrovne, vyznačujúcom sa mimoriadnym vypracovaním, úpravou a jasnou štylizáciou výkladu. Dielo je vzácne aj pre vynikajúcu efektívnu službu, ktorú poskytuje poznaniu a ohlasovaniu biblického posolstva. Želáme mu, aby ho aj talianske publikum čo najpriaznivejšie prijalo. Aj vyvážené, ale primerané «slovo na cestu» profesora na Gregoriánskej univerzite a dekana Pápežského biblického Inštitútu Jeana-Noëla Alettiho predvída «zaslúžený úspech» tejto majstrovskej publikácie.

SERGIO FELICI
(emeritný prof. Saleziánskej Pápežskej Univerzity, Rím)

Ján Jankovič:

Lijepa naša je aj naša II.
Vydavateľstvo
Jána Jankoviča,
Bratislava 2005

V oblasti chorvátsko-slovenských literárnych vzťahov patrí významné miesto poprednému literárnemu vedcovi, prekladateľovi a vydavateľovi PhDr. Jánovi Jankovičovi, CSc. Jeho najnovšia publikácia *Lijepa naša je aj naša II.* je pamätnicou na počesť 170. výročia vzniku básne chorvátskeho autora Antuna Mihanoviča *Horvatska domovina – Lijepa naša*, ktorá sa stala chorvátskou hymnou, a na počesť 100. výročia vzniku jej prvého slovenského znenia, ktoré pochádza z pera Petra Dobroslava Bellu-Horala. Ako naznačuje číselné označenie v názve, publikácia nadväzuje na pamätnicu *Lijepa naša je aj naša*, ktorá vyšla v roku 2001 pri 110. výročí prvého verejného uvedenia chorvátskej hymny.

Literárne i historicky hodnotná a podnetná publikácia prináša veľa originálneho poetického materiálu, na základe ktorého zostavovateľ a vydavateľ pripomína, dokumentuje, komentuje, aktualizuje a oživuje intenzívne vzťahy blízkych slovanských kultúr, pričom hľadá aj paralely medzi situáciou málopočetných nedominantných národov v podmienkach Rakúsko-uhorskej monarchie a ich súčasným i budúcim postavením v siločiarach európskej integrácie. Ján Jankovič zdôrazňuje nielen podobnosť a rozdielnosť

Spoločné národné symboly

mnohostranne a mnohostrunne spriaznených národných osudov, ale aj skutočnosť, že naše vzájomné vzťahy boli vždy mimoriadne pozitívne, žičlivé a v pravom zmysle tohto pojmu rodinné, príbuzenské.

Hĺbku a šírku slovensko-chorvátskych kontaktov a previazanosti Ján Jankovič presvedčivo ilustruje autentickými literárnymi dielami, medzi ktorými zaujmú nielen viaceré preklady a adaptácie kľúčových hymnických a podobných motivačných, mobilizujúcich textov, ktoré majú charakter národných symbolov, ale aj básne vzájomne dedikované významným osobnostiam dejinných zápasov a kultúrno-duchovného vývoja oboch krajín.

Ťažiskom publikácie sú literárne artefakty, v ktorých rezonujú univerzálne humanistické myšlienky slobodného rozvoja všetkých národov, historickej spravodlivosti, oslobodenia od akýchkoľvek foriem útlaku a ponižovania. Zostavovateľ v úvodnej štúdií upozorňuje na to, že cieľavedome nereprodukuje literárne texty z obdobia Druhej svetovej vojny a bezprostredne povojnového obdobia, ktoré vstúpili do služieb nehodných dobových politických požiadaviek, a naopak poukazuje na Smrekovo *Jablko* z roku 1943, ktoré je príkladom toho, že ozajstné umenie nepodlieha výkyvom doby a politiky. Napokon básň vyšla v Smrekom redigovanom časopise *Elán*, ktorý vychádzal

ako orgán Spolku slovenských spisovateľov a bol v opozícii k vtedajšiemu politickému režimu na Slovensku.

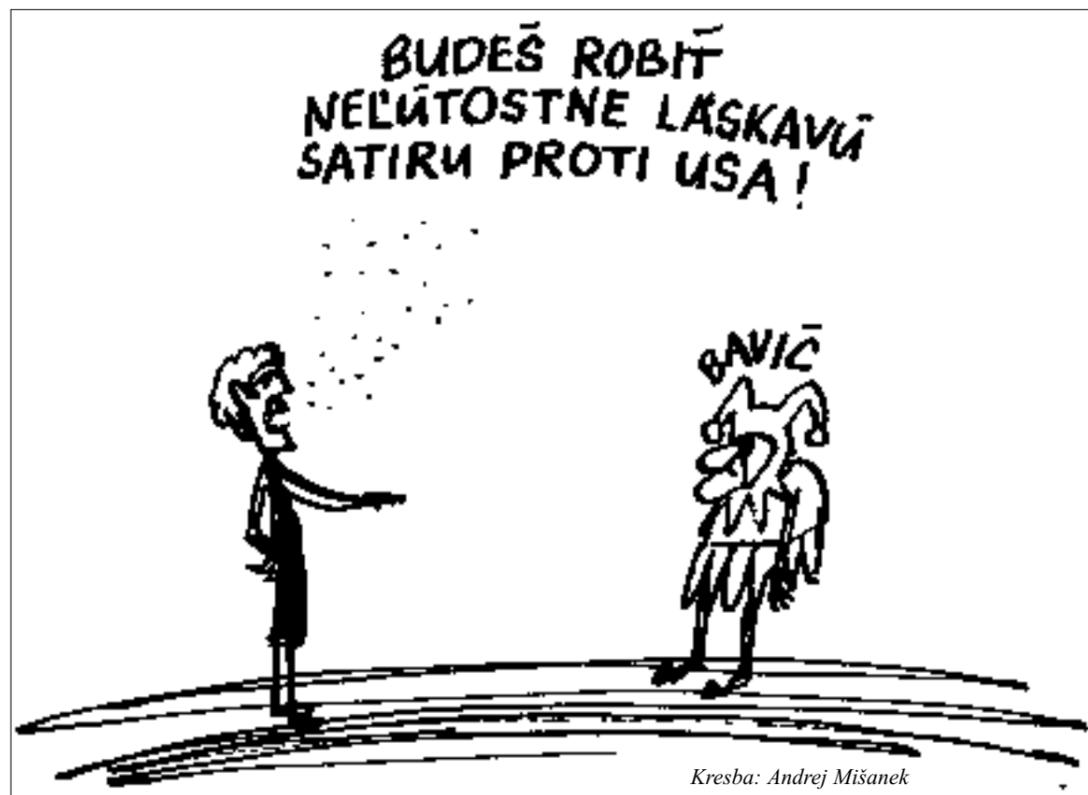
Zostavovateľ dáva zaznieť aj najnovším vzájomným chorvátsko-slovenským literárnym ozvenám, preto si dovoľím uviesť aj svoj vlastný autorský príspevok k našim obojsmerným poetickým vlnobitiam – ide o úryvok z básne *Do modra*, ktorá po prvý raz vyšla v zbierke *Do videnia v množnom čísle* práve

pred 20 rokmi (v roku 1985): „Od rána sa neúnavne vrháme do modra, / ktorému chýba hranica medzi vodou a oblohou. / Do modra, / ktoré nás silou vôle sústavne vrhá späť na pláž / spolu s ostatnými vecami navyše. // Zo zmrzlinárskej budy / sa na nás pri tom usmieva nahné plagátové dievčatá / a portrét štátnika / v bielej admirálskej uniforme / na modrom pozadí, / ktoré by práve tak dobre mohlo byť vodou ako oblohou / a v ktorom by sa

práve tak mohli pohybovať / atómové ponorky ako nadzvukové lietadlá / a neónové ryby práve tak ako dúhový vtáci.“

Týmto mierovým povzdychom by som rád podčiarkol rozhodujúce posolstvo publikácie Jána Jankoviča *Lijepa naša je aj naša II.*, ktoré spočíva v úprimnom presvedčení, že (citujem pre zmenu Jána Jankoviča) „v celej Európe a na celom svete je nevyhnutná koexistencia národov bez ohľadu na skrívodlivosť minulosti a bez ohľadu na vrúcnosť a intenzitu bilaterálnych vzťahov.“

PAVOL JANÍK

Kresba: Andrej Mišanek

Začiatkom marca 1943 dostal som list od biskupa Jána Vojtaššáka. Bol to otrasný list. Pokiaľ sa pamätám, list neprišiel obvyklou cestou, nie poštou. Valentin Beniak, šéf môjho osobného sekretariátu, našiel si ho na písacom stole. Mal právo, ba i povinnosť otvárať všetky mne adresované listy. Prečítal si biskupov list a hneď prišiel s ním ku mne: - Píše Ti pán biskup Vojtaššák. Bolo by dobré prečítať si ho ešte pred zasadanim ministerskej rady.

Beniak neodchádzal, bol nesvoj, akýsi rozrušený, chcel ešte niečo povedať, aj začal čosi ako strašné, hrozné, alebo podobné slová mu vyšli, ale nepokračoval, zrejme – hoci básnik, vari najlepší z našich, ktorý nemusel hľadať priručné slovo – teraz nenašiel to pravé.

Prečítal som si list. Potom ešte raz a ešte raz som si ho prečítal. Beniak sa díval na mňa dlhým pohľadom. Poprosil som ho, aby tajomník zavolał nemeckého vyslanca. Nech mu povie, že ide o mimoriadnu a neodkladnú vec.

Znovu som čítal biskupov list. Bol úctivý, ale energický, dôstojne zdržanlivý, no z každého slova bolo cítiť rozhorčenie a bolesť. Najmä bolesť.

Škoda, že tu nemám list a nemôžem ho citovať doslovne. (List bol v archíve u Beniaka. Mnoho dokumentov z tohto archívu dostalo sa do súdnych spisov. Pri súde sám som sa odvolával na tento list, ale nebol v súdnych spisoch, aspoň tvrdili, že ho nemajú.)

Obsah listu bol: Židia, vyvezení zo Slovenska, už nežijú. Presnejšie – už nežijú všetci. Väčšinu vyvražďili v plynových komorách. Aj ostatným hrozí smrť. Ak by sa pokračovalo vo vyvážaní Židov, išli by na istú smrť. To by bola vražda. Doteraz sme nevedeli a nemohli sme predpokladať, že Nemci, taký kultúrny národ...

Ale teraz už vieme. Mám správy, ktorým nemožno neveriť, i keď sú neuveriteľné.

Pán biskup ani len nenaznačil, odkiaľ má tie správy. Dôrazne žiadal, aby som urobil všetko, čo je v našej moci, aby sme zachránili ešte živých, zastavili vyvážanie ďalších a zistili celú pravdu o osude všetkých zo Slovenska vyvezených Židov. Taký bol obsah tohto otrasného, otrasajúceho listu.

Tajomník dr. Slivka mi oznamuje, že prišiel vyslanec Ludin. Vtom som si uvedomil, že som nemyslel na tlmočníka, ktorým býval pri takýchto príležitostiach môj pobočník H. Höfer (bol mojím pobočníkom ako hlavného veliteľa HG). Nebolo času zhŕňať ho, toho dňa nemal službu.

V susedstve mojej kancelárie bola zasadacia sieň ministerskej rady. Už sa malo začať zasadanie, čakali len na mňa. V tých dňoch som zastupoval predsedu vlády Tuku. Bol chorý. Ospravedlnil som sa a požiadal o guvernéra Národnej banky dr. Karvaša, ktorý vo svojej funkcii predsedu NÚZ bol členom ministerskej rady, aby mi bol tlmočníkom a svedkom. Ide o mimoriadnu vec.

Práve dr. Imrich Karvaš! O ňom som vtedy ešte nevedel, že bol v ilegálnom hnutí a že po rokoch bude svedkom v procese so mnou ako spoluobčalovaným prezidentu Tisu. Čo tu teraz píšem, zostalo mi v pamäti, zostalo v zápisniciach, stenografických protokoloch, vo svedectve Karvašom a hlavne v hláseniach vyslanca Ludina, diplomatického zástupcu Svätej Stolice u nás Burzia. (Burzio bol u mňa intervenovať krátko po Vojtaššákovom liste v tej istej veci). A v iných dokumentoch. I v mojom rozsudku.

Vyslancovi som oznámil obsah informácií, ktoré sme práve dostali o osude zo Slovenska vyvezených Židov. Títo Židia boli vysídlení podľa zmluvy z toho a toho dňa: mali byť usídlení, na ten účel slovenská vláda vyplatila takú a takú sumu – a teraz sme dostali správy, že títo ľudia už nežijú. Nechceme veriť. Ale prameň informácií je vážny. Karvaš k tomu pripojil, že i on má také informácie. A vyslanec vedel, že Karvaš je temer denným hosťom na

ALEXANDER MACH

Nad jedným listom biskupa Vojtaššáka

Viaceri čitatelia sa na našu redakciu obrátili s prosbou, aby sme uverejnili „dopis“ nepublikovaný článok Alexandra Macha Nad jedným listom biskupa Vojtaššáka“, ktorý vrhá pravé svetlo na okolnosti utrpenia našich židovských spoluobčanov a vzťahu predstaviteľov Slovenského štátu k ich osu-

du. Tento článok sme uverejnili už v I. ročníku Kultúry roku 1998, a to v dvojčísle 27-28 na vnútornej dvojstrane. Teda spomínaný článok uverejnený bol. Vyhovujeme však žiadosti čitateľov a prinášame ho v plnom znení znovu.

R.

švajčiarskom zastupiteľstve v Bratislave. Vyslanec Ludin sa triasol, čo bol tak rozhorčený.

Oznámil som mu, že viac ani jeden Žid (alebo „ani jeden vlak“) nebude vyvezený, kým nedostaneme spoľahlivé správy o osude vyvezených už Židov. Žiadali sme vyslať, poľahky pripustiť komisiu v tejto veci. V komisii by mal byť zástupca vlády, Červeného kríža, katolíckeho biskupského zboru, evanjelického biskupského zboru, Snemu a myslím strany ľudovej (HSES), nemeckej a maďarskej, ale nie som si istý, či aj strany mali byť v komisii zastúpené.

Po odchode nemeckého vyslanca Ludina mala byť ministerská rada. Dlhो trvalo, kým sa začala. Roztrpčení, zdesení sme prejednávali obsah informácií o osude Židov.

Opakujem, podnes neviem, odkiaľ mal biskup informácie. Bolo to začiatkom roka 1943. Vtedy sme ešte nevedeli, čo sa deje v táboroch v Osvienčime a inde. Útek Lederera a Wetzlera, o ktorom som neskoršie čítal, je dáta o dobrý rok neskoršieho. Dotiaľ nič, nijaké správy o vraždení Židov sme nemali.

Boli reči, rozhlasové prejavy z Londýna, ale tým som aspoň ja neveril, lebo v tých istých správach v tom istom vysielaní boli také kľebety napr. i o mne, že si tisíckami zapalujem cigarety, čo som už taký bujný a že státisíce prehrávam – vyhrávam na kartách, že som v Kremnici ležal v bare pod stolom opitý a ďalšie také veci. Pri mojom súde bola reč aj o týchto „pravdách“. V živote som nefajčil, kartovať som nevedel, v Kremnici za Slovenskej republiky bar nebol...

Je trápne písať o takých hlúpostiach v súvislosti s tragédiou, aká nemá v dejinách páru, ale chcem iba vysvetliť, prečo som neveril a nemohol veriť rečiam prasto neuveriteľným. Veď keby som len zapochyboval, keby mi bolo prišlo na um uvažovať o takej veci, by som sa bol i ja a to s celou rozhodnosťou (bez ohľadu na akékoľvek hrozby) postavil proti vyvážaniu Židov. No ja som bral na seba zodpovednosť, trápilo ma, že všetko zvažujem na „donútenie“. Hovoril som: Aké donútenie? Ak som iného názoru, odstúpim. Nik ma nemôže donútiť byť ministrom, predsedom, prezidentom, sekčným šéfom. V židovskej otázke už dávno sme videli (u nás) otázku maďarskú, maďarizátorskú. Otázku vykorisťovania.

Po zastavení vyvážania Židov u nás ešte o rok vyvážali Židov z Maďarska!

Židia pomadžarčovali, zveľadňovali maďarskú kultúru, slúžili maďarskej veci, mená si dávali maďarské. Alebo Nemci! Prečo boli tak proti Židom! Každý nemecký Žid sa cítil Nemcom a nielen cítil, aj tak konal.

Ak bol národ, ktorý mal príčinu vysídliť zo svojho územia Židov, bol to národ slovenský. Jediný, ktorý mal príčinu.

Ale len vysídliť.

Len vysídliť.

Nie vyvraždiť! Akonáhle sme dostali prvú vážnu správu o plynových komorách, o vraždení, okamžite sme sa postavili (alebo ak mám hovoriť ako pri súde o sebe: som sa postavil) proti vyvážaniu Židov a to bez ohľadu na následky!

Už i tá okolnosť, že v zmluve o vysídlení Židov od nás, že vo všetkých rokovaniach kládol sa dôraz na vysídľova-

nie, na usídľovacie trovy, už i tá okolnosť je dôkazom.

Pravda, i vysídľovanie je kruté vec. Býva až neľudská. Ale my sme trestali takéto neľudskosť. Prví, čo boli z HG v Ilave, boli tam pre surovosti protizidovské.

No rozhodujúci argument je, že sa nedalo predpokladať to, čo sa potom skutočne stalo!!!

Národ Goetheho, Schillera, Hegla. Národ Kantov, Marxov, Engelsov. Národ Beethovenov, Bacha, najväčších učencov, filozofov, skladateľov – žeby tento národ?! ...

Trpko, ťažko o tom dnes písať. Ale dobré je písať v tejto otázke o biskupovi Vojtaššákovi. Zásluhou Vojtaššákovou je, že sme zastavili vyvážanie. Že som povedal vetu: Viac ani jeden... Ešte pred týždňom, pred dvoma som v Ružomberku vyhlásil: Príde marec, pride apríl a pôjdu vlaky! (Totiž so Židmi).

Dezavoval som seba samého. Sám prvý som sa odsúdil, „znemožnil“, postavil som sa proti tomu, čo som pred tým chcel a čomu som dal výraz pred dôstojníkmi a cestou rozhlasu pred celým Slovenskom. Až tak som nepochyboval, až tak som si bol istý, že konám správne.

Tu príde otrasný list od biskupa Vojtaššáka a všetko je odrazu proti môjmu „správne“.

Trochu sa tu vrátim do roku 1938. Bratislava. November. Koniec novembra. Bol sychravý, nezdravý večer. Chystal som sa do Reduty. Mala byť manifestácia akademikov zo Svoradova, z Lafranconi, z celej Bratislavy. Predsedať mal Paučo. Prvý mal rečnúť Vlado Moravčík, šéfredaktor Slovenského denníka, po ňom dr. Jozef Kirschbaum, veliteľ akademickej gardy a posledný ja. Chcel som byť posledný. V duchu som sa už pripravil, aby môj prejav vyznel za štátnu samostatnosť. Ponáhľam sa. Ale moja žena ma zdrží.

Musím ti povedať, musím... Bol tu doktor Kurtz. Vieš, bol pri mne, keď sa nám

narodil Roman. Bol tu a plakal. Jeho sestru gardisti vyviezli na maďarské hranice. Slováci ju vyhánajú, Maďari ju nechcú. Leží tam už tretí deň. Má malé dieťa. Kojenca. V tej zime... Sadal som do auta, žena ešte hovorila. Prosila.

Už som bol v Redute. Akademik Paučo otvára zhromaždenie. Moravčík reční o zjednotení národa, Kirschbaum o demonštráciách minulých rokov. Pamätám, ako mi bolo. Stále som videl mladú ženu s dekom na hraniciach. V takej zime!

A už rečím: Autonomía? Chceme viac! Budeme mať svoj samostatný štát, ale. Ale! Opísal som, čo som mal pred očami. Ženu s dieťaťom v kukuričnom poli, v sychravine... Áno, chceme samostatný štát, ale keby sme zaň mali platiť životom židovského dieťaťa, nechceme..., nezaslúžime si...

Po tejto mojej reči na ulici pred Redutou a Savoyom, až pred divadlom, ako mi potom doma rozprávala plačúca sestra, bola hotová demonštrácia proti mne. Nadávali: Už aj toho kúpili, doplatili ho. Kým v Redute všetci súhlasili (videli sme si do očí), vonku všetci nadávali.

A zase prešli roky. Už sa blížil front. Rok 1945. Prišiel podpredseda Medzinárodného Červeného kríža zo Švajčiars-

ka s manželkou prezidentovho tajomníka dr. Murina. Žiadal nemožnú vec. Enklávu, ktorú by rešpektovali obe bojujúce strany a v ktorej by bol každý zachránený. Išlo najmä o Židov.

Nemožnú vec! Nemci i Rusi! Ale intervenujúci sa odvolával na vetu: Keby sme zaň mali zaplatiť životom jedného....

Pre túto vetu sa obrátil práve na mňa. Ale vtedy som už ja nemal slova. A keby som aj mal. Takú vec v tom čase nik by nedokázal.

No dobre bolo myslieť na nadávky z konca novembra roku 1938, na demonštráciu pred Redutou. Neviem prečo práve táto spomienka prišla mi pod pero, keď píšem o liste, vari najstrašnejšom liste, aký som kedy dostal, keď píšem o tom, ako som dezavoval seba samého? Vari preto, že všetko súvisí, všetko so všetkým.

Rozhodol biskup Vojtaššák. Jeho list. Zakročovali mnohí. Zástupca Vatikánu, arcibiskup Kmetko, poslanci, vyslanci, najmä náš vyslanec vo Vatikáne. Vyšiel pastiersky list katolíckych biskupov.

Potom prišli intervencie, ostré zátky z Berlína. Osobitný poverenec Hitlerov. Vyhrážky a hrozby. Nemci boli ešte stále ostrejší silní. Na konci vojny boli ešte ostrejší ako na začiatku. I u nich, u hitlerovcov platilo, čo vieme o zdochýňajúcom koňovi. No napriek všetkým možným následkom, všetci rozhodujúci boli proti pokračovaniu vo vyvážaní. V prvom rade prezident a celá vláda.

Osobitne tu chcem hovoriť o predsedovi vlády Tukovi. Po návrate z väzenia po 23 rokoch, dostali sa mi do rúk práce i významných historikov, podľa ktorých Tuka chcel pokračovať vo vyvážaní. Je to len polovica pravdy. A polovica pravdy i v tomto prípade je horšia ako celá lož. Tuka vedel, že Nemci nemôžu splniť podmienku vyvážania, totiž pripustiť našu komisiu, ktorá mala zistiť, čo sa deje so Židmi. A vždy keď vyslanec alebo iní nemeckí poverenci prišli naliehať, aby sa pokračovalo vo vyvážaní Židov, Tuka ich predišiel: Áno, áno budeme pokračovať vo vyvážaní, ale naši biskupi, kňazi, poslanci, všetci sú proti vyvážaniu, pomôžte, aby som mal dôkaz proti nim, teda tú komisiu, ktorá vyšetrí celú vec, nepochybujem, že chýry o vraždení Židov sú nepravdivé. Vyslancovi Ludinovi bolo až zle, keď Tuka takto začal... No kto dobre poznal Tukove metódy vie, že to zapadalo do jeho štýlu diplomata.

Prešli roky. Už vyše tridsať rokov. Prvé roky vo väzení, ešte pred súdom a prvým mesiacem súdu boli pre mňa očakávaním popravu. V tých neistých časoch po druhej svetovej vojne nič nebolo pre mňa také isté ako poprava. Obžalobca Rašla prvý zápisničný výsluch začal: Jeden z vás troch a kto, keď nie vy? Tiso je kňaz. Stojá za ním biskupi, Vatikán. Slovensko celé je ešte také, že Tisu, kňaza, popraviť prasto nemožno, politicky by sa to neunieslo. Tuku? Mŕtvolu? To neide – otázka, či sa ešte dožije súdu. Tak koho, keď nie vás. Z troch rozhodujúcich jeden musí byť...

V tom čase nik nepochyboval, ani ja. Bol som pripravený a podľa toho som sa držal. I v otázke prípravy a vyhlásenia samostatnosti. I pokiaľ išlo o otázku židovskú. Tiso sa bránil donúte-

ním, jeho obhajci celú obhajobu postavili na podklad: Len z donútenia. Všetko z donútenia nemeckého.

Ja som sa neodvolával na donútenie. Bol som za samostatnosť a za splnenie všetkých jej podmienok. Otázka vojny, otázka systému, národného socializmu, vodcovského princípu, hlavne však otázka židovstva, na ktorej Nemcom najviac, najviac záležalo.

No vravím – nemožno všetko zvažovať na nemecký tlak, najmä pokiaľ ide menovite o moju osobu. Ako hlavný veliteľ gardy i ako minister vnútra, do rezortu ktorého patrila táto otázka, odmietal som výhovorky, stále oháňanie sa, že sme donútení, ináč si poštveme Nemcov – a intrigy maďarskej vlády budú mať u Nemcov úspech. (Bolo v tom mnoho pravdy. Maďari mali v ohni dve alebo tri železka.)

Až do začiatku roku 1943 vyvezenie všetkých Židov a ich usídľovanie v okolí Lublina pokladal som za záujem slovenský, za historickú príležitosť zbaviť sa maďarizátorského živila. Roztrpčovali ma akcie katolíckych biskupov, zákroky zástupcu Vatikánu Burzia, poslancov, ministrov, a najviac prezidenta Tisu. Robil som svoje, pravda, hlavne sa opierajú o Nemcov.

Taká je pravda, tak som hovoril pred súdom. Tak som hovoril nielen preto, že som bol presvedčený o svojej poprave a že dva razy ma popraviť nemôžou...

A nehovoril som tak ani z nejakej zvrátenej kajúcnosti alebo opačne: z tvrdosti, z chorobnej pýchy, ktorá neprípustí priznať si omyl. (Zotrvať v ňom i vtedy, keď poznaná pravda nového svetla ženie, keď nemilosrdne osvetľuje všetko, čo bolo popáchané v temne. Áno, popáchané.)

Hrozná je chvíľa, keď si človek uvedomí, že „historická príležitosť“ alebo „historická povinnosť“ zmenila sa v zahabujúcu ohavnosť.

Pri poznaní omylu človek sa necíti vinnikom. Keď to robil, čo sa neskoršie ukázalo omylom, nemal v sebe nič z toho pekla, ktoré sa ozýva vo svedomi v okamihu páchania zla, urážky človeka, teda urážky Boha, pocit hriechu.

Pri súde nepriznával som vinu, ale bolesť nad tým, čo sa stalo so Židmi. Cítil som výčitky svedomia – ako zachytil stenograf moju odpoveď na prvú otázku: cítil som výčitky svedomia, keď som sa dozvedel, čo sa s nimi deje.

Keď som sa dozvedel...

To bolo pri čítaní Vojtaššákovho listu. Ešte som nevedel pravdu istotne. Myslí, že ani biskup Vojtaššák ju nevedel. Alebo tak: Dúfal som, že to nebude pravda. Veď také niečo predsa nemôže byť pravdou.

Až keď Nemci odmietli pripustiť našu vyšetrovaciu komisiu, vedeli sme. A viac ani reči nemohlo byť o tom, aby sme dovolili pokračovať vo vyvážaní. I z tejto okolnosti vidieť, že sme mali slovo, že sme mohli prekaziť vyvážanie od samého začiatku. Je to i dobrý dôkaz i zly. Najmä pokiaľ ide o mňa. (A ešte viac o predsedu vlády Tuku.) Z toho faktu totiž vyplýva, že sme neboli lútkami cudzej moci. Ale nadovšetko uvedený fakt dokazuje, že sme chceli vysídliť a nie to, čo urobili Nemci. Náš, môj omyl je v tom, že sme verili Nemcom, že sme s nimi urobili tú nešťastnú zmluvu, že sme im odovzdali Židov, zbavených štátneho občianstva.

Lenže!

S Nemcami pred nami i po nás urobili dohody, zmluvy, pakty najväčšie mociť Západu i Východu; mociť duchovné (konkordát!). Vlády, ktoré svoje pakty s Nemcami chceli použiť a aj použili práve proti nám, proti našej národnej existencii, proti územnej celistvosti našej krajiny.

Podstatne iná bola situácia naša. My sme sa bránili a boli sme povinní brániť sa.

Táto povinnosť nás dostala do spojenectva, o ktoré opretí sme sa mohli brániť – a v tom nebol ani omyl, ani zločin.

Keď sa Židia obrátili v Maďarsku na kardinála – arcibiskupa Serédyho, aby sa ich zastal – nevyšiel ani pastier-

sky list, ani iná akcia na obranu Židov. A vtedy, roku 1944 už sa vedelo, čo čaká Židov. A maďarské vládne miesta až vášnivo spolupracovali s nemeckými. V Maďarsku bolo v tom čase 767.000 Židov. V niekoľko málo mesiacoch roku 1944 vyše polmilióna z nich „zlikvidovali“. Pápežský nuncijs v Budapešti Angelo Rotta poslal protestnú nótu maďarskému Ministerstvu zahraničia. V nej boli slová: celý svet vie, čo deportácia v skutočnosti znamená. To bolo v máji 1944. Vtedy už bolo známe, čo sa deje so Židmi. Keby sme my, slovenská vláda, v tom čase pokračovali ako vláda maďarská, boli by sme spáchali zločin. Ale my sme ostro odmietli Hitlerove zátky. Ešte aj po udalostiach, ktoré zaviničili, že Nemci dostali do rúk Židov, po auguste 1944 (SNP), vláda Štefana Tisu, pokiaľ to bolo v jej moci, zachraňovala Židov. Náš vyslanec v Budapešti mal príkaz, vydaný v máji 1944, aby umožňoval Židom cestu na Slovensko, kde boli chránení. O tom sú dokumenty. Napr. maďarská vláda až v Berlíne protestovala, že slovenská vláda robí prekážky vláde maďarskej v jej protižidovských opatreniach, konkrétne aj vydávaním pasov Židom utekajúcim z Maďarska na Slovensko. Tieto protesty a naša odpoveď na ne boli pri mojom súde čítané.

Prečo spomínam tieto veci?

Prečo treba o nich písať? Naši najlepší v zahraničí dr. Ďurčanský, dr. Kirschbaum, ale i Sidor, neskoršie Hronský, Hrušovský, dr. Murín (tajomník prezidenta Tisu) a ich stúpenci, dokonca po roku 1968 aj Židia, ktorí sa hlásia k smeru, ktorý vychádza zo 14. marca 1939, ako zo základu smeruje k štátnej samostatnosti Slovenska pre budúcnosť, boli alebo ešte sú stavaní do svetla protižidovského, pripisujú im vinu na tragédii Židov vyvezených zo Slovenska.

Nuž v uvedených riadkoch som chcel zdôrazniť, že menovaní a ich ľudia nielenže nemali nič spoločného s vyvážaním Židov, ale naopak exponovali sa za Židov, zachraňovali ich. Zachraňovali Židov i napriek smutnému zástoju Židov v maďarizovaní Slovenska, v otázke vystaňhoalectva, v otázke odtrhnutia južného Slovenska v roku 1938.

Ak českí propagandisti v zahraničí používajú židovskú otázku proti našim, chcú chrániť svoj omyl, to, že Slovákov neuznávali za národ, že nechceli splniť Pittsburskú dohodu, že prosto Slovákov ako národ chceli zlikvidovať, aby bol vytvorený nie 7-8 miliónový národ český, ale o tri-štyri milióny väčší.

Ak maďarskí propagandisti (a to aj do seriózneho vedeckého rúcha oblečení) chcú udržať svätostefanskú myšlienku Veľkého Maďarska, ako získať pre ňu svet a biľagovať Slovákov, potom z uvedených faktov vidieť, postaviac ich do kontextu histórie tých rokov, že Slováci pokračovali správne: proti útokom chránili sa. Obránili sa i pomocou spolenca, toho istého, ktorého si napríklad Maďari (ale i Praha Háchova, Chvalkovského, ba i pána Beneša v odkaze z októbra 1938) chceli získať na svoju stranu pre ovládanie Slovenska.

Veď ešte i beckovské Poľsko sprialo sa s hitlerovským Nemeckom proti ČSR a na línii maďarskej, aby mali spoločné hranice.

To nebol zločin! Ale keď sa Slováci opreli o toho istého „spojenca“, aby si vydobili späť svoje odtrhnuté kraje – to už bolo nemravom, to bol zločin.

I ruky, i svedomie máme i my i naši v zahraničí, aj v takýchto bolestných tragédiách čisté..

Akad. arch. Ing. Ladislav Švihel, Dr.h.c., generálny riaditeľ organizácie Agrokomplex – Výstavníctvo Nitra o aktuálnych otázkach výstavníctva na Slovensku a smerovaní nitrianskeho výstavníctva

Pripravení podať pomocnú ruku každému odvetviu

Na Slovensku sa v súčasnosti koná približne 100 veľtrhových a výstavných podujatí. Väčšina z nich už prebehla. Viac ako 30 prebieha práve na našom výstavníctve Agrokomplex v Nitre. Prvenstvo patrí nitrianskemu výstavníctvu aj v podiele väčších podujatí nad 200 vystavovateľov. Je miestom veľtrhov – slovenských lídrov v odvetviach nábytkárskeho, potravinárskeho, poľnohospodárskeho, strojárkeho, drevárskeho, automobilového priemyslu a optiky. Výstavníctvo sa stalo známe aj nádhernými koncertmi a kultúrne – spoločenským podujatím „Hoj, vlast moja“, kde každoročne mnohí domáci topmanažéri prichádzajú nielen za krásnou opernou hudbou v podaní popredných sólistov opery SND, ale aj načerpať nové sily pri príjemných spoločenských stretnutiach v kaštieli Malanta.

Agrokomplex-Výstavníctvo Nitra, organizácia s viac ako tridsaťročnou tradíciou, disponuje v súčasnosti vo výstavnom areáli s rozlohou viac ako 160 ha v 20 výstavných halách krytou výstavnou plochou 44.271 m² a otvorenými plochami využívanými na výstavnícke účely s rozlohou viac ako 50.000 m². Každoročne k existujúcim plošným kapacitám pribúdajú ďalšie nové pavilóny a zlepšuje sa kvalita infraštruktúry zameraná na pohodlie vystavovateľov, dostupnosť, klimatické pomery vo výstavných pavilónoch, či podmienky pre komunikáciu a obchod. Nevšednou súčasťou výstavného areálu sú Slovenské poľnohospodárske múzeum i poľnohospodárske výstavné polička vytvárajúce čarovnú atmosféru, ktorá je príjemným prekvapením pre každého účastníka niektorého z našich podujatí zvyknutého na kamenné haly z mnohých európskych výstavnísk. V 28 600 exponátoch múzea, ktoré je súčasťou organizácie, sa na ploche 32 ha spája tajomnosť dávnovej tradície s krásou expozícií dejín, spracovateľstva, ochrany dediny pred požiarom, prípravy pôdy, sejby, zberu, letectva a ďalších. Zaujímavými sú aj mlyn, pálení-

ca, obecná škola, olejárne, či drevená architektúra.

V minulom roku svoje produkty a služby prezentovali v Nitre na 31 veľtrhových podujatiach 2989 vystavovateľov (587 zahraničných z 23 krajín), ktorí vystavovali na celkovej čistej výstavnej ploche 132 222 m². Veľtrhy a výstavy navštívilo takmer 450 000 návštevníkov.

V tomto roku sa ukazuje, že uvedené parametre zaznamenajú opätovný nárast. Už teraz možno prezradiť, že zaregistrujeme nárast v počte vystavovateľov, ktorý presiahne 3000 firiem, zvýšenie počtu návštevníkov o 6% a zvýšený dopyt po výstavnej ploche o 12%. Najväčší nárast sa javí v porovnaní s predchádzajúcim rokom v počte zahraničných vystavovateľov dokonca o 38%.

Veľtrhy a výstavy sú platformy orientované na trh. Vždy spojené s určitým priemyslom, čím umožňujú osobný kontakt predávajúcich, kupujúcich, dodávateľov a poskytovateľov služieb a predovšetkým miestom, kde je možné nájsť mnoho priateľov a vplyvných ľudí. Nitrianske veľtrhy sa stali akousi „mekkou“ pre stretnutia významných manažérov jednotlivých odvetví a v priebehu posledných 15 rokov aj výkladnou skriňou najvýznamnejších odvetví domácej ekonomiky.

Prečo vystavujú významné spoločnosti veľmi radi práve v Nitre? Ich cieľ sú rôznorodé a závisia od typu výstavy. Národným príkladom môžu byť napríklad výsledky uvedené v grafe číslo 1 získané od vystavovateľov jedného z najväčších stredo európskych veľtrhov nábytku Nábytok a bývanie 2005, na ktorom sa zúčastnilo 484 vystavovateľov (56 zahraničných) z 11 krajín s návštevnosťou približujúcou sa k číslu 80 000. Veríme, že podobný úspech sa zopakuje aj v roku 2006 v dňoch 7. 3. - 12. 3. 2006.

Ak sa nebudeme pozeráť na dôvody účasti vystavovateľov na našich podujatiach rýdzo pragmaticky, odpoveďou

by mohlo byť aj: „Pretože tu získavajú nielen obchodných partnerov, ale aj ozajstných priateľov. Vývoj ďalších veľtrhových podujatí v Nitre už v prvom polroku 2005 naznačoval, že podnikateľské subjekty považujú výstavníctvo a našu organizáciu za kompetentného partnera v ich komunikácii.“

Svoje významné postavenie medzi stredo európskymi veľtrhmi potvrdila i výstava zariadení pre gastronómiu, hotely a verejné stravovanie, potravín a kávy Gastra, Alimenta, ktorá príjemne prekvapila dynamicky sa rozvíjajúcou špecializovanou pekárskou výstavou Coba. 211 vystavovateľov a viac ako 17 000 odborných návštevníkov našlo kvalitný priestor na vzájomnú výmenu informácií doplnený i početnými sprievodnými podujatiami. Toto podujatie s dvojročnou periodicitou sa bude opäť konať v apríli 2007.

Vystavovatelia odhadli objem priamych obchodov zrealizovaných na gastronomických veľtrhoch na 114 mil. Sk. Aj viac ako 80% spokojnosť s kvalitou a počtom návštevníkov, je pekným dôkazom kvality a kompetencií našej organizácie pri príprave podujatia.

Environmetálne podujatie Enviro so samostatnou expozíciou Recyklačného fondu, záhradkárska výstava Gardenia s nezabudnuteľnou výstavou takmer 300 bonsajov Bonsai Slovakia, či kamenárske podujatie Stonekomplex, tiež patrili medzi tie, ktoré pomohli úspešne odštartovať tohtoročnú jarnú výstavnú sezónu.

V roku 2006 k nim pribudne v termíne od 20. 4. -23. 4. ďalšia výstava zameraná na stavebníctvo s názvom Dom expo, postav si svoj dom.

Medzinárodný strojársky veľtrh s 932 vystavovateľmi z 25 krajín, sa tiež zaradil medzi najrýchlejšie sa rozvíjajúce domáce i stredo európske veľtrhové podujatia. Veríme, že tento trend bude pokračovať aj v roku 2006 v dňoch 23.-26. 5. 2006.

Medzi jednu z najdôležitejších podujatí výstavníctva patrí medzinárodný

poľnohospodársky veľtrh Agrokomplex, ktorý bol od roku 1974 do roku 1989 na výstavníctve jedinou výstavou. V roku 2005 sa na ňom zúčastnilo 690 vystavujúcich firiem a takmer 90 000 návštevníkov. V roku 2006 sa bude konať od 17. do 22. augusta.

Nasledujú medzinárodná výstava optiky a oftalmológie Optik plánovaná v budúcom roku na 22.-24. septembra 2006 a drevárske podujatia Lignumexpo, Les, ktoré boli tiež veľmi úspešné aj v roku 2005 s účasťou takmer 200 vystavovateľov z 5 krajín. V budúcom roku je Lignumexpo členom prestížnej medzinárodnej profesnej organizácie Eumaboa, čo znamená i naše väčšie očakávanie smerom k medzinárodným účastníkom v dňoch 26.-29. septembra 2006.

Z veľkých medzinárodných podujatí patril záver našej výstavnej sezóny Autosalonu Nitra. Táto prestížna automobilová megašou pritiahla pozornosť 275 firiem, ktoré vystavovali na výstavnej ploche 39 880 m². Svojou účasťou výstava počilo 169 000 návštevníkov.

Autosalón Nitra, ktorý je v budúcom roku v kalendári O.I.C.A., sa opäť zaradí medzi najprestížnejšie svetové automobilové podujatia a bude lákadlom pre všetkých milovníkov motorizmu od 6. do 12. septembra 2006. Prvý deň bude venovaný odborníkom a novinárom.

Sezónu ukončujú v tomto i budúcom roku predajné dni s vianočnou tematikou s názvom Dni Vianoc. Krásnym završením roka bude Vianočný koncert dňa 16. 12. 2005 v pavilóne B, kde vystúpia významné hviezdy slovenského operného neba.

Organizácia Agrokomplex – výstavníctvo Nitra je členom celosvetovej organizácie UFI, tj. Únie medzinárodných veľtrhov so sídlom v Paríži, čoho podmienkou je dlhodobé plnenie prísnych medzinárodných kritérií definovaných pre medzinárodné výstavné podujatia i členom Stredo európskej únie výstavnickej štatistiky so sídlom v Budapešti CENTREX.

Viacrát v histórii výstavníctva sa potvrdilo, že práve veľtrhové podujatia, môžu byť aj v ťažkých časoch hybnou silou - motorom rozvoja odvetví. Preto chceme byť aj naďalej kvalitným partnerom pre každý subjekt a každé odvetvie, ktorý sa rozhodne využiť veľtrhy a výstavy na vlastnú úspešnú komunikáciu.

Ak slovo umenie pochádza od slova vedieť (po česky „umět“), čo vlastne vie umelec? V čom prejavuje svoj rozum, svoju schopnosť, šikovnosť? Tu varuje reč hneď na začiatku pred zneužitím a zamenou slov. Lebo ten, kto povie o umelcovi len to, že je - hoci i veľmi - schopný, šikovný, upiera mu, hoci len v tichosti alebo nahlas, plnoprávne a pravé označenie, že je umelcom, upiera mu hĺbku a tajomstvo, to nepomenovateľné v umení, skrátka, jeho podstatu, ktorú neprávnym priznáva tomu, kto je len šikovný, a ktorá teda, ako sa zdá, nespočíva len v samej schopnosti bez toho, aby mohla byť od neho oddeliteľná. To znamená: podstata umenia transcendentne šikovnosť: je vopred daná. Povedané subjektívne zo stanoviska umelca: večne platí Hölderlinova veta: väčšinou sme svojím zrodením to, čo sme. To však neplatí o každom povolání, ku ktorého podstate patrí šikovnosť. Kto vie vykonávať svoju prácu, je dobrý pracovník, ktorý nezabudne na nič, čo je pri nej podstatné. Nechcem popierať, že sú tu také jemné rozdiely, obzvlášť v susedných oblastiach (hovoriť sa významne o umeleckom remesle a remeselnom umení), kde sa dá hovoriť o rozdiely v stupňoch. Dôjdem však k rozhraniu, kde vyvstane rozdiel v druhoch. A pokladám vždy za dobrú, ba za najlepšiu filozofickú metódu pridržať sa pri rozlišovaní podstaty jasne vyslovených typov, nikdy nie prechodných oblastí, ktoré môžu byť hlásateľkami tajomstva iného druhu, tajomstva, ktoré sa týka toho, čo je medzi umeleckým nazeraním a tvorením. A skutočne: ten, kto je šikovný, môže zostať v ktoromkoľvek umení dlhý práve to podstatné, môže pochybovať, nemať o tom ani tušenia, nezjavíť z toho nič, či ako to vôbec chceme vyjadriť, zatiaľ čo ten, kto vníma, prijíma a celkom nič nevie, môže preniknúť v poslednú podstatu umenia a povedať s istým taktom, či bol pri vnímaní umeleckého diela v túto podstatu uvedený či nie, práve tak ako cítime, či sme vo vode alebo nie. Keby sme mohli v našom jazyku používať slovo poézia tak, ako v ostatných európskych zemiach, t. j. bez zlého pachu, ktorého sa nahromadilo behom storočia v zapáchajúcich ústach, keby mala reč očistnú moc, pôvodne divoplňú - ale ako zbaviť zohavené slová ich trápnych asociácií - bolo by slovo "poézia" vlastným európskym slovom pre európske usilovanie. (Očistná moc reči, génus reči je bohužiaľ veľmi obmedzený a vždy veľmi pomalý. Kto by dnes ešte mohol zbaviť slovo "vtáča" pachu mužských speváckych spolkov a zabrániť, aby mu skutočné vtáča neunikalo a už dávno neuniklo?) "Poézia" by bolo lepšie slovo pre naše skúmanie a rozlišovanie. Podľa etymológie pôvodne označuje proročenie "konanie" (činnosť) a konanie je všeobecnejšie označenie ako "umenie" (znalosť), je podstatnejšie pre každé umelecké dielo, ako "umenie", ktoré je pred ním. Na druhej strane vyjadruje oveľa vznešenejšie tento úžasný paradox, o ktorý tu ide: že to, čo je konečné, najčistejšie a najvyššie v konaní, totiž poetičnosť, nemôžeme vytvoriť, ale odhaliť a nájsť len toľko; že tomu, čo je najdokonalejšie v "umení", totiž umeleckosti, nemôžeme sa naučiť, len natoľko to mať, natoľko nám to bolo dané, lebo nič nemá človek okrem toho, čo mu bolo dané, darované, zverené a okrem toho, čo z toho "urobí". Netvorí z ničoho, ani svoje umenie nie, a práve to už najmenej, pretože by to znamenalo, že by tvoril sám seba.

O umení môžeme odjakživa hovoriť len na základe rozlišovania látky a formy, ktorá je transcendentálna a nielen empirická. A na forme tak záleží v každom umení, že by vo svojej imanentnej dosiahnutej čistote mohla byť už len formou absolútnou, čo môže viesť k tragickým pokusom jednotlivých umelcov, ktorí v zbesilosti umeleckého tvorenia zúria proti samému nevyhnutnému a nerozdeliteľnému bytiu (súcnu): že niet formy bez látky práve tak ako opačne. Bol by to bláznivý sen ľudského umelca chcieť vytvoriť umenie čistých foriem, teda takmer platónskych ideí, ktoré nie sú. Ale to je vlastne všetko, čo môžeme povedať proti

THEODOR HAECKER

Krása je, pretože je láska

O podstate kresťanského umenia I.

túžbe a vôle k forme v umení. Povedané celkom jasne: len sama *nemožnosť* je hranicou, ktorá tu smie byť vytýčená. Inak je celkom všetko až k najnepravdepodobnejšej okolnosti jeho dobré právo a cieľ. Je určitý usporiadaný stred, či snáď tiež ušľachtilá statočnosť, ku ktorej sa ešte odváži teória umenia. Jej téza je: dokonale alebo klasické je to umenie, ktoré dosiahlo akúsi identitu látky a formy, alebo také, keď určitá látka nadobudla plnú a adekvátnu vyčerpávajúcu formu. To sú tézy, ktoré môžu byť práva ešte remesla a isto aj strojových výtvorov, ktoré však zároveň nezjavili nič o podstate umenia a jeho slobode. Keby bola táto téza správna, nebolo by napríklad možné kresťanské umenie. Ale také umenie predsa je, alebo isto také bolo. Primát formy, teda ducha v umení, je taký absolútny, že pre neho látka práveže ešte existuje, práveže ešte! Teda takmer už mizne. O nič viac jej tu nie je! Ovsťem tiež o nič menej! Toľko, aby už takmer mizla, jej tu musí byť. Ale čo všetko nie je obsahujúce v takom stave veci! Až k akým nevysloviteľným výskam a dialkám - až k nadprirodzeniu! Jediná možnosť *kresťanského* umenia! - môže jedna a tá istá látka vďaka forme v umení byť strhnutá, povznesená, pretavená, spriehľadnená, ba - v najkrajnejšom prípade - urobená celkom nevyditeľnou! V umení samého Stvoriteľa: sú anjeli, ktorí sú takpovediac len večný spev. A anjeli sú len duchovia! A snáď ešte niečo viac sú ľudské duše, ktoré nemilosrdne milosrdná ruka Božia - "Umelec Ty Nekonečný!" spieva Francis Thompson, ktorý všíličomou z toho rozumel - utvára v sväta. Ešte väčší, nepochopiteľnejší je tento umelecký čin Boha, všemohúcej Lásky. Látky dané ľudskému tvárnemu úsiliu sú iného druhu: kameň, drevo, farba, reč, tón; ich nepoddajnosť a odpor po sebe ochaňujú; tam, kde Boh sám je umeleckosť v najväčšej miere, stupňuje sa až v zdanlivo nepremožiteľnú, hriechom obťažujúcu slobodnú vôľu. Hudba - takpovediac forma formy - sa stále pokladala za vrchol umenia: i najvyšší umelecký čin samého Stvoriteľa vrcholí v aleluja slobodného, autonómneho tvora.

Často sa stretávame s viac-menej nejasnou tézou: umelec, ľudský umelec je síce viazaný na látku, v ktorej tvorí, ktorej dáva formu a tvar; táto látka mu je daná, tú netvorí, ale formu, ktorú vytvára, tú vytvára absolútnu, ona je jeho dielom; buď je i historicky podmienená priebehom vývoja jednej individuálnej kultúry, metafyzicky je jeho výtvorom, jeho výtvorom z ničoho. To je však klam a prelud. Človek je i ako umelec, teda ako tvorca, predovšetkým len a len tvor. Nebola mu vopred daná len látka, v ktorej a z ktorej tvorí, čo ešte pripúšťa, ak sa trochu rozpomenie, ale bola mu vopred "daná" i forma, ktorej ju dáva; a to už si pri dnešnej hrdosti len tak ľahko neprižná. Tiež umenie "poézie" tu je, je tu pred človekom. Ostatne, ktorá látka nie je bez formy, nevymyká sa celkom tvorivej moci človeka; ani látka, v ktorej a z ktorej tvorí. Je to dlhá cesta od kameňa a bronzu a železa až k ušľachtilej oceli a rôznym zliatinám kovov, ďaleká cesta od pastierovej syringy až k varhanom a ostatným hudobným nástrojom, ktoré až teraz, a to stále bohatšie, sprostredkujú sluchu nepočuteľnú hudbu. Tiež tu v látke a pomocou nástrojov tvorí človek na podklade ničoho vopred daného niečo nové, dovtedy neexistujúce. Ale medzi tejto tvorby sú vymedzené blízko a tesne v rade vedľa seba. Forma je z podstaty ducha a môže sa mu približovať v nekonečnom približovaní; všetko umelecké tvorenie sa deje predovšetkým skrze ducha a v duchu; to je vytváranie foriem v oblasti podstaty "formy". Hovoríme ďalej: aj ona je daná, nielen ako podstata, ako kozmos podstaty, ale existenciálne, nie tak, že by musel umelec

presne podľa nej tvoriť alebo ju dokonca otrocky napodobniť (takto by prilipol k látke), ale naopak tak, že niekto "nadanný" (prvá subjektívna podmienka) nájde nejaký dar mimo seba, že niekto tvoriaci odhalí niečo, čo mu bolo vopred dané Tvorcom vyšším, jediným schopným tvoriť "z ničoho", a že teraz tvorí obdobne s ním v tejto večnej ríši foriem. Umenie, "poézia" je časovo pred človekom, a to nielen preto, že je v "prírode", kde nepochybne je, ale preto, že je z Boha, Stvoriteľa "prírody". Príroda je veľká učiteľka ľudského umelca vďaka stopám, ktoré v nej i teraz zanecháva nestvorený Duch Boží, ale nie je to učiteľka jediná. Keby ňou bola, bolo by nemožné *kresťanské* umenie v eminentnom zmysle, a keby sa predsa o niečo hovorilo, bol by to klam, fikcia, prázdny pojem, bezpodstatná a neskrutná fantázia. Kresťanské bytie (súcno) je reálne spojenie prirodzeného a nadprirodzeného, stvoreného a nestvoreného bytia (súcna), spojenie ľudstva a trojjediného Božstva, reálne spojenie - ostatne *len* na základe viery, to nesmieme ani na okamih prehliadnuť alebo na to zabudnúť -, ktoré môže byť nepochybne a ťažko javiť známky života, ktoré sa však môže nevysloviteľne tajomným dianím, vďaka istým podivuhodným zákonom, povzniesť po nekonečných stupňoch až k najvštornejšiemu "zasnúbeniu", až k samej svätosti, a odiaľ pôsobiť a tvoriť. Ak je možné, aby bola i "prirodzenosť" umelca pojatá v túto znovuzrodenú prirodzenosť kresťana, takže sa stane trpne i činne účastnou na Zjavení otvorenej ríše milosti, teda lásky, je možné kresťanské umenie. Ak je to možné, aj nekonečne ťažké a ojedinelé, tak je možné vo všetkej skutočnosti a realite i kresťanské umenie, ktorého neomylným znakom pre toho, kto má oči a uši, aby také veci videl a počul, je elementárne spojenie foriem stvoreného a nestvoreného bytia (súcna) v zjav nijako inak neuskutočniteľný, umenie, ktoré prevyšuje, či lepšie transcendentuje (aby sme zachovali pravý filozofický termín a s ním dobrú európsku kultúru) všetko ľudsky prirodzené alebo dokonca len rasové či národné, či individuálne podmienené umenie. Ak sa to skutočne stalo, uskutočnilo sa kresťanské umenie, lebo veci tohto druhu majú pôvod vo výšinách a nazývajú sa podľa nich. Odiaľ sa môže nazývať "kresťanským umením" aj to, čo má ešte len slabučký, povrchný odlesk pravého, zvnútra pochádzajúceho lesku pravej kresťanskej "poézie", môže sa tak dokonca nazývať i to, čo má za námet, za "sujet" len niečo vonkajšie, pôvodne kresťanské. Ale začínať tým nemôžeme.

V čom teda prejavuje umelec svoj um? Touto otázkou sme začali a povedali sme už zbežne všeličo na jej zodpovedanie. Čo vlastne vie? Nuž v širšom zmysle: vie niečo urobiť: dielo, opus; nie nadarmo bolo toto posledné slovo posvätené kráľovnou umenia, hudbou, na označenie diela špecificky umeleckého. V najširšom zmysle je umenie človeka práca (činnosť), tvorenie, vytváranie diela; býva príčinou bolestných omylov, ak sa zabúda na tento primárny charakter a ak sa myslí, že ho možno neskoršie vôbec vylúčiť. Tento charakter zostáva. A na ňom ako na základe môžeme postupovať ďalej. V európskom myslení odišiel dejinný vývoj značne *nevedomele* (čo je, ak súhlasí všetko ostatné, známku pravého vývoja) k odlišovaniu *belles lettres*, *beaux arts* od všetkých ostatných "umení", aby nakoniec nazval umením len tú "prácu", to "dielo", ktoré aj keď nie výhradne a samé, teda aspoň čo do podstaty, malo čo do činenia s "krásnym". Nijako tu nevádi, že oficiálne krásne umenie fakticky vlastne klamalo už svojím názvom, zatiaľ čo úžitkové diela často par accident prezradili o podstate krásy viac ako "krásne" umenie, "krásna" literatúra. To je práve un accident. A zatiaľ

predsa už mala literatúra básne Mörikeove, novely Stifterove, ktoré stelesnili pravdu nového pojmu: umenie, "poézia" zjavuje, že bytie (súcno) je krásne, že k podstate bytia (súcna) patrí krásna. Umenie zjavuje krásu súcna. Teda to, v čom sa predovšetkým vidí a k čomu sa nakoniec zameriava, je bytie (súcno) ako krásna. Musíme mať odvahu na túto tézu napriek smiešnosti, napriek falšovaniu a okliešťovaniu bytia (súcna). Čo všetko včera, dnes alebo zajtra nazývala, nazýva alebo bude nazývať krásnym zvrhlá doba, zneužívajúc vznešené meno krásy. Žijeme vo stvorenom bytí (súcne), a to po páde. Oná tak dlho, tak často a tak vášnivo nadhadzovaná veta, že pravé umenie musí mať právo zobrazovať i škaredé, je reakciou proti zbabelosti, proti olupovaniu bytia (súcna). Táto veta je buď banálnosť, alebo sama zase falzifikát, alebo nový neporiadok. Zriedka sa stáva, že sa nejaká veta sama od seba vysvetlí bez toho, že by jej celkom porozumel ten, kto ju vysloví. Zaisť, pravé umenie pozná i zobrazovanie škaredého, ale vo *svetle* krásneho, celkom obdobne, ako pozná a zobrazuje etika zlo (sväté dejiny hriechu), ako pozná a odmieta práva filozofia, philosophia perenis, klam a omyl, ale tamtá vo *svetle* dobra (svätosti) a táto vo svetle pravdy, bez kontaminácie a spoluviny. To je poriadok a riešenie. Je potrebné povedať, že to nie je vo všetkých troch prípadoch ľahké, ale veľmi ťažké, a že sa to podarí len zriedka ako výnimka, ako prípad milosti? V tomto stvorenom bytí (súcne), v tomto skutočne padlom bytí je i ohavnosť, je i zlo, je klam, ale *pred nimi* tu bola krásna, dobro, pravda a *toto* sú svetlá, ktoré zjasňujú temnotu. Hreší sa proti svetlu v umení, v etike, svätopise (teológii) a filozofii buď tým, že sa ono špecificky temné potláča, vypúšťa, vypudzuje, odklamáva, práve tak ako tým, že sa dopúšťa, aby to zaujalo zbabelé alebo vzpurné miesto, ktoré tomu neprislúcha. A ešte niečo musíme priznať a povedať k našej téme: že totiž dobro bytia (súcna), bytie ako dobro a pravdu bytia, bytie ako pravdu bytia, bytie ako racionálne určité, negatívne obmedziť pomerne ľahšie, než krásu bytia, bytie ako krásu (podobne ako lásku ako bytie, bytie ako lásku). Ale podstatu čohosi bezprostredne daného majú všetky aspekty; rozdiel je v pomere k filozofickému poznaniu človeka, kým toto poznanie má a nachádza už svojou podstatou a svojím pôsobením nachádza ľahšie prístup k poznaniu a chceniu ako k citeniu. Jeho nedostatočnosť v tomto ohľade mu úplne zabraňuje poznať a uznať, že v reálnej nerozrušiteľnej jednote trojitej duchovnej konštitúcie človeka stojí vedľa poznania a chcenia i citenia v rovnakom podstatnom poradí ako prazáklad a priepasť. Toto zneuznanie, či lepšie - toto hlboké nedostatočné a nepostačujúce poznanie fundamentálnej trojitej konštitúcie človeka ako poznávajúceho, chcejúceho a citiaceho tvora s dušou a telom, tvora, v ktorom duch, a teda i duchovné poznanie, duchovné chcenie a *duchovné citenie* počína v zmysloch - toto zneuznanie je prí-

činou mnohých prekvapení, čo zažíva tradičný filozof. Pred zjavmi tejto doby stojí nechápavo, pretože prehliadol, že k podstate človeka patrí i citenie nielen ako sprievodný zjav, ale fundamentálne, že k "výchove ľudského pokolenia" je teoreticky potrebné nielen prebádanie poznania a chcenia a vzájomného pôsobenia oboch, ale i prebádanie citenia a zložitého vzájomného pôsobenia tohto trojitého, a pedagogické očistenie a riadenie práve všetkého trojitého. Človek navždy ostane viac-menej bezmocný voči hurikánom, v ktorých sa časom prirodzenosť teší, ale prirodzenosť ľudského citenia, ktoré je lonom takýchto hurikánov, je iná ako prirodzenosť vetrov a mora, a stáva sa, že sa im mudrci vie vyhnúť alebo ich ovládať a riadiť. Prvým predpokladom na to je ovšem poznanie. Človek cíti práve tak primárne ako poznáva a chce, a chce byť, i nie, jedno bez druhého. Možno si však teraz predstaviť, že by človek mohol pochopiť krásu bytia, bytia ako krásy, a to primárne citením. A neplatí to rovnako o láske? Nie je tiež dôkazom pre to vnútorná súvislosť medzi krásou a láskou? Myslím si, že sa ľudia ľahko a bez nátlaku zjednotia na tom, že krásne je hodné lásky, že láska je krásna, najkrásnejšia. O Márii, a *len* o nej, pretože láska je. Svet je krásny, pretože jeho stvoriteľom je Láska. Je mysliteľné bytie (súcno), ktoré by nebolo "láskou", a toto bytie by stále ešte bolo pravdivé, ba v určitom zmysle i dobré, eticky dobré a "poriadok"? Poriadok ako taký je dobrý. Ale nebol by krásny. Bolo by strnulé, v bytí uzavretom do seba, ako si to predstavoval hociaký filozof. Boh však je sebazdieľajúce, sebedávajúce bytie, Láska sama, a ako taký je teraz krásna sama. Krása je, pretože láska JE.

(Pokračovanie v budúcom čísle)
Preložil KAREL DVORÁK

